

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 11 (676)

Paminėjome Sąjūdžio 33-ųjų metų sukaktį

SAJŪDIS – ISTORINIS LIETUVOS ŽYDĖJIMAS

Leonas Milčius

*Kas pavasarį žemę pražysta,
Pasipuošia gražiausiais žiedais.
Kai soduos išbąla obelys, vyšnios,
Pienių auksu nušvinta laukai.*

*Prisiminkim, kad retkarčiais būna,
Kai atgimsta iš naujo tauta.
Kai pakyla iš prispaudos – svetimo liūno
Graži tarsi ryto aušra.*

*Žiedui reikia dirvožemio, saulės.
Reikia meilės – dangaus šilumos.
O tauta? Iš kur galių ji gauna
Sužydėti, pakilti iš tamsos?*

*Iš istorijos iščių, iš pačių jos gelmių
Gimė gležnas Sąjūdžio daigas.
Gimė viltys, troškimai žmonių –
Vėl uždegti žiburį laisvės.*

*Kai uždegs, jis neges, laisvės upė tekės
Širdyse milijonams –
Ilgesys savasties, savo žodžio, kalbos,
Ilgesys jos neblėstančiai šlovei.*

*Ir tekėjo šaltiniai, gaivino jėgas
Sąjūdžio vėliavą pergalenėsti.
Lietuva vėl laisva, vėl valstybė sava,
Dieve, leisk niekada neprarasti.*

KAUNE PAMINĖTOS SAJŪDŽIO METINĖS

Dr. Leonas Milčius

Lietuvos sąjūdžio Kauno tarybos pirmininko dr. Raimundo Kaminsko iniciatyva Kauno Šv. Jurgio Kankinio (pranciškonų) bažnyčioje birželio 3 d. vakare buvo gražiai paminėta Lietuvos Sąjūdžio įkūrimo diena. Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Kauno Šv. Jurgio konvento gvardijonas kun. teol. dr. Saulius Paulius Bytautas OFM aukėjo šv. Mišias už gyvus ir mirusius Kauno sąjūdiečius bei jų rėmėjus. Maldoje prisiminti mirusieji Kauno sąjūdininkai: Ričardas Šliažas, doc. dr. Algirdas Juozapas Katkus, prof. Vytautas Nezgada, Kovo 11-osios Akto signataras Liudas Simutis, doc. dr. Kazys Blaževičius, Lietuvos partizanas Albinas Staugaitis, taip pat

Bendroje nuotraukoje – Sąjūdžio minėjimo Kaune dalyviai

Baltijos jūrų skautai

prof. Alfredas Smailys, poetas Kęstutis Genys, Kristina Keturakytė, Kovo 11-osios Akto signataras Algirdas Patackas bei daugelis kitų.

Po šv. Mišių sustojome bendrai nuotraukai Sąjūdžio veiklos istorijai. Gražu, kad renginyje dalyvavo ir Baltijos jūrų skautai. Vėliau dar ilgai bendravome Kauno sąjūdiečių atsiminimų vakare. Jaudinančiai apie Sąjūdžio susikūrimą ir jo veiklą pirmaisiais metais Kaune kalbėjo to meto aktyvūs Sąjūdžio kūrėjai, pradininkai: Rytis Kupčinskas, Valentinas Senovaitis, prof. Alvydas Butkus, Romas Žemaitis, dr. Algimantas Kurlavičius, fotografas Leonas Glinskis ir kt. Ir aš, sveikindamas susirinkusiuosius, perskaičiau keletą eiliuotų posmų, kuriuos skyriau Sąjūdžiui, buvusiems Sąjūdžio bendražygiams. Žinutės ir nuotraukų autorius – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, buvęs Kauno rajono Sąjūdžio Raudondvario grupės įgaliotinis

VDU profesorė Ilona Tamutienė.
Jono Petronio nuotr. (Žr. 4 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Pokalbis su mokslininku, Seimo nariu Stasiu Tumėnu ● 2 p.

Kieno interesams atstovauja dabartiniai valdantieji? ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3, 5 p.

Mokslininkų pozicija: Kas slypi pakuotėje „Naujos kartos Lietuva“? ● 4 p.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimai ● 5 p.

Kodėl tie, kurie neigia šeimos vaidmenį, taip išūliai nori vadintis šeima? ● 5 p.

„Tūkstantmečio mokyklos“ – pažangos siekis ar socialinės atskirties didinimas? ● 6 p.

Nauja studijų kryptis – pastatų energetika ● 6, 7 p.

Ar atsiras memorialas buvusiamė Lukiškių kalėjime? ● 7 p.

Jaunojo tyrėjo pastebėjimai ● 8, 9 p.

Už paramą pandemijos pasekmėms sumažinti – prabangos prekės ● 9 p.

Poeto Vytauto Mačernio 100-metis ● 10 p.

Tęsiame pasakojimą apie Marijos Gimbutienės tėvus ● 10, 11 p.

Parodos ● 12 p.

MOKSLININKO POZICIJA SEIME

Dr. Stasio Tumėno atsakymai į Nerijaus Brazausko klausimus

Pabaiga. Pradžia – Nr. 10 (675)

N. B.: Seime nuosekliai keliate klausimus dėl lituanistinio švietimo užsienyje. Kokios būtų esminės problemos ir kas jas trukdo spręsti?

S. T.: Šie klausimai labai svarbūs ne tik man, Pasaulio lietuvių bendruomenės ir Lietuvos Respublikos Seimo komisijos nariui, bet bent jau per 100 tūkst. lietuvių vaikų, gyvenančių su tėvais užsienyje. Tai ir klausimas Lietuvai, ar jai aktualu, reikalinga išsaugoti šiuos galinčius ateityje daug nuveikti Lietuvos valstybei asmenis. Šiuo metu pasaulyje veikia 10 formaliojo ugdymo mokyklų (Latvijoje, Rusijoje, Vokietijoje, Belgijoje – po vieną, Baltarusijoje – dvi, Lenkijoje – keturios), kuriose mokosi per 2 tūkst. mokinių. Veikia apie 230 neformaliojo ugdymo (šeštadienių) mokyklų JAV, Pietų Amerikoje, Australijoje, Europoje, kurias lanko per 7 tūkst. vaikų. Bet tai sudaro tik apie 7 proc. visų lietuvių užsienyje. Kur kiti 100 tūkst.? Tai ir yra mūsų tikslas – įtraukti ir ugdyti juos lietuvių dvasia. Ir čia būtinas koordinacinis Pasaulio lietuvių bendruomenės ir švietimo, mokslo ir sporto ministerijos darbas bei pastangos. O kas trukdo spręsti? Kartais nesuskalbama, negirdimos kitų keliamos problemos. Lietuva pastaruoju metu aprūpina lituanistines mokyklas vadovėliais, metodine medžiaga, organizuoja kursus ten dirbantiems mokytojams. Bet yra ir žygdarbio dvasios – kai JAV ar kitur gyvenantys tavo kaimynai šeštadienio, sekmadienio rytą snaudžia iki pietų, lietuviškius vaikus tėvai po sunkios darbo savaitės kelia ir veža į lituanistines mokyklas šokti, dainuoti, lavinti lietuvių kalbą. Ar tai ne mažytis žygdarbis?

Mūsų nuomone, derėtų apsvaistyti galimybę sukurti neformaliojo švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo nuotoliniu būdu platformą, prie kurios pagal poreikius ir galimybes galėtų prisijungti lietuvių bendruomenės ir lituanistinių švietimo mokyklų mokiniai. Taip Lietuva ne

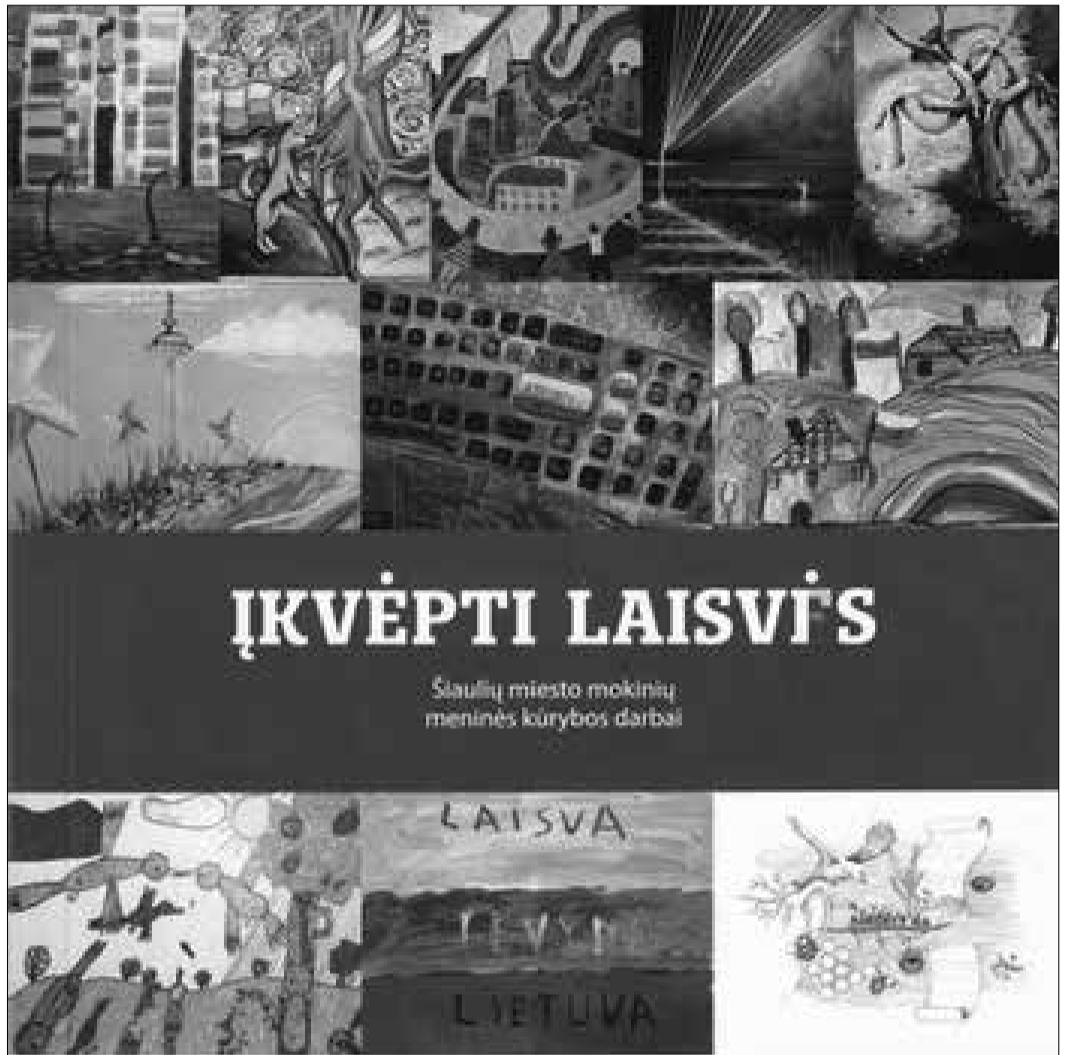
tik skirtų lėšų užsienio lietuvių neformaliojo švietimo ir sporto projektams, bet ir išnaudotume Lietuvos intelektualinį ir kūrybinį potencialą, suartintume diasporą su Lietuvos visuomene, inicijuotume bendras veiklas ir projektus. Tai pamąstymai ateičiai.

N. B.: Lietuvoje, mano matymu, vyksta pavojingas visuomenės supriešinimo, skaldymo ir audrinimo procesas, kurį lemia karantinas, vakcinacija, nepatenkinami įvairių visuomenės grupių lūkesčiai, vadinamoji Stambulo konvencija, siekis pakeisti rinkimų sistemas, nekonkretūs ir nelankstūs valdžios sprendimai, mums priešišku valstybių veiksmai. Artėja visuomenės krizė, kuri, tikėtina, sustabdys šalies progresą, skatins nusivylimą Europos Sąjunga, o Prezidento Gitano Nausėdos pastangomis kuriama gerovės valstybė dar labiau priartės prie biliūniškojo „laimės žiburio“. Ką reikia skubiai daryti?

S. T.: Čia nepaskubėsi. Iškėlėte problemas, kurioms surašyti nepakaktų vieno jaučio odos ar bent jau atskiro straipsnio. Taip, verda pasaulis, kaista Europa, netrūksta to atspindžių ir Lietuvos geopolitinėje padangėje: informaciniai, kibernetiniai karai, „melagienos“, nedraugiškų kaimynų reakcijos, emocijų pliūpsniai Lietuvos Respublikos Seime, bandymas supriešinti Seimą su Prezidentūra. Mano bičiulis pulkininkas Kęstutis Eidukonis iš JAV tą situaciją pasaulyje net lygina su 1939–1940 metų Europos situacija ir to meto grėsmėmis. Tikiuosi, kad to išvengsime, nugalės racionalus sveikas protas. Į mūsų Seimą išrinkta daug liberalaus, savitai laisvę suprantančių žmonių. Tikiuosi, kad patyrę valdančiosios frakcijos partneriai apramins įkaitusio jaunimo galvas, siekiančias dekriminalizuoti narkotines medžiagas (niekas kažkodėl nekaltaba, kad iš džiaugsmo rankas trina ne vartojantys mažus žolelės kiekius, o jų platiniojai, prekeiviai), „turtinti“ mūsų abėcėlę svetimomis raidėmis, įteisinti dvikalbystę užrašuose, įmonių pavadinimuose ir pan. Seimo naujokai nelabai kreipia dėmesį, kad jau prieš keletą metų per 70 000 gyventojų išsakė savo poziciją parašais dėl asmenvardžių rašybos; kad žmonės nenori, jog būtų grįžtama prie to, kad merus rinktų ne visi miesto, rajono gyventojai, o grupelė tarybos narių, kad išliktų vienmandatės apygardos renkant į Seimą. Netikite? Išeikite į gatvę ir paklauskite žmonių – didžioji dauguma atsakys, kad reikia „baigti su sąrašinais“ Seimo nariais, kad žmonės patys nori rinkti savo miesto ar rajono vadovą, savo Seimo narį. Mūsų pozicija dėl Prezidento Gitano Nausėdos aiški – mes jį remiame, juo tikime ir negalvojame apie nepasiekiamą „laimės žiburį“.

N. B.: Šiauliai, kurio rinkėjams dirbate, neteko dalies vakcinų. Ši istorija tik patvirtina Vilniaus ir „kitos Lietuvos“ modelį.

S. T.: Man kartais atrodo, kad greitai Vilnius su savo arogancija sieks paskelbti autonomiją. Sunku patikėti, kas vyksta su Lukiškių aikšte, situacija dėl Tautos namų,

Šiaulių miesto mokinių meninės kūrybos darbai. Dailininkė ir maketuotoja – Sigita Valančiūtė (Šiauliai, 2021)

paminklu Antanui Smetonai. Žymūs Lietuvos menininkai, architektai dalyvauja oficialiuose, Kultūros ministerijos paskelbtuose konkursuose, juose laimi, paskelbiami nugalėtojai, įteikiamos solidžios premijos. Ir ką? Vilniaus valdžia pasako, kad miestui netinka, nestatys, nedarys... Ar tai ne žingsniai autonomijos link?

N. B.: Įvykdėte konkurso „Laimė neįmanoma be Tėvynės laisvės“ (Juozas Lukša-Daumantas) dalyviams duotą pažadą – pasaulį išvydo leidinys „Įkvėpti laisvės: Šiaulių miesto mokinių meninės kūrybos darbai“ (2021). Kokios mintys kyla, laikant rankose leidinį ir suvokiant, kad Šiauliuose auga jaunoji karta, kuriai Lietuvos valstybė, jos laisvės kovos ir atmintis nėra tik privalomas istorijos kurso dalykas?

S. T.: Kyla šviesios mintys. Konkursas, kuriame dalyvavo pusterčio šimto mokinių, teikia vilčių, kad Lietuvos ateitis yra šviesi, kad vaikai savo kūryba parodė, kokios Lietuvos jie nori, kad jie gerbia Laisvę, savo šalies istoriją. Ačiū visiems dalyvavusiems mokiniams, jų pedagogams, tėveliams.

N. B.: Finansų ministerijos parengta ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė 2021–2026 m. „Naujos kartos Lietuva“, kaip ir buvo galima tikėtis, sukėlė aštrią visuomenės reakciją. Planas turėjo būti rengiamas vadovaujantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) 2021/241, kurio nuostatų pasigendu. Tarp septynių komponentų, mano įsitikinimu, turėjo atsirasti REGIONŲ TRANSFORMACIJA VALSTYBĖS AUGIMUI, sujungus ketvirtąjį ir penktąjį komponentus į vieną. Ar tikite, kad trejų metų biudžeto planavimo reforma gali padidinti savivaldybių

savarankiškųjų pajamų dalį, savarankiškumą planuoti investicijas, autonomiškumą, lankstumą, optimalų viešųjų paslaugų teikimą?

S. T.: Norėtūsi tikėtis, kad „Naujos kartos Lietuva“ bus žingsnis į Lietuvą, kurioje nebus regioninės atskirties. Esamas projektas rodytų atskirų sričių (sveikatos apsaugos ir kt.) reformas, tačiau pasigėsčiau visuminio požiūrio, supratimo, kad valstybė turi investuoti į regionus. Antai planuojama kokybiško aukštojo mokslo ir stiprių mokslo ir studijų institucijų reforma. Ką reformuoti regionuose, kuriuose aukštasis universitetinis mokslas beveik sunaikintas? Kaip padidinti savarankiškųjų pajamų dalį, jeigu regionuose neskatiname ekonomikos, jeigu nekuriame aukštos pridėtinės vertės darbo vietų? Ekonomikos gaivinimas turi prasidėti regionuose, o ne klestinčiame Vilniuje. Valstybė turi daug daugiau investuoti į regionuose gyvenančių žmonių perkvalifikavimą, naujų kompetencijų ir gebėjimų įgijimą. Tik išsprendus regionų demografines, socialines, ekonomines problemas, bus galima kalbėti apie sėkmingą vidutinės trukmės biudžeto reformą. Ir, žinoma, savivaldos galių, galimybių ir finansavimo reforma yra tai, kas buvo aktualu dar iki pandemijos.

N. B.: Ko palinkėtumėte Lietuvos žmonėms, laukiantiems vakcinų, vasaros ir... galimybės patiemis užsidirbti?

S. T.: Linkiu kantrybės ir sveikatos, linkiu, kad ministerijos ne žadėtų „galimybių pasus“, o rūpintųsi, kad jų nereikėtų, kad mokiniai galėtų mokytis, o jų tėvai – dirbti ir uždirbti, kad vasarą pajustų atokvėpį ir gyvenimo pilnatvę. ■

Doc. dr. Stasys Tumėnas Lietuvos mokslininkų sąjungos organizuotame renginyje, vykusiame Seimo Kovo 11-osios salėje

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

KIENO INTERESAMS ATSTOVAUJA
DABARTINĖ VALDANČIOJI DAUGUMA?

Jonas Jasaitis

Kam reikia bilieto į 1985-uosius?

Vargu ar atsirastų tokių, kurie pageidautų įsivaizduojamos „laiko mašinos“ bilieto į, pavyzdžiui, 1985-uosius. Aktyvioji Sąjūdžio karta dar gerai prisimena, kaip tada atrodė Lietuva, kokios nuotaikos tvyrojo viešojoje erdvėje, kaip tada atrodė mūsų buitis, transportas, parduotuvės ir dauguma gamyklų. Ne vienas, visa tai prisiminęs, susipurto iš pasibjaurėjimo. Todėl ir pats „persitvarkymo“ šūkis buvo gana palankiai, nors ir su nemažomis abejonėmis, sutiktas visuomenėje. Tik kvietimas kurti „socializmą su žmogišku veidu“ ne vieną vertę savyje klausia, tai koks tas „veidas“ buvo kuriamas iki šiol. Pagaliau net aukščiausioji sovietinės imperijos valdžia pripažino žmogaus prigimčiai priešingą ligtolinio režimo esmę. Demagogija ir atviras melas jau buvo įgrišęs net aukštuose postuose sėdintiems pareigūnams. Bet išaugusi komunistinėje atmosferoje Gorbačiovo karta dar tikėjosi, kad kitokį – „žmogišką“ – socializmą galima sukurti.

Jau pirmieji „perestroikos“ metai parodė, kad tokios viltys yra tuščios. Jokia skaidrumo ir viešumo kosmetika nepadės šlykščios prievartos režimui pasikeisti. Galima baidyklę kuo tik nori išdažyti ir išpuoduoti, galima ją apdangstyti ryškių spalvų skudurais, tačiau bet koks lietus ar vėjas vis tiek atidengs jos esmę. Reikėjo imtis visiškai kitų sprendimų, kurie niekaip negalėjo būti suderinti su melo ir prievartos režimo prigimtimi. Jokios „perestroikos“ negalėjo įgyvendinti esminių permainų. Apie tai, kad režimas jau visiškai supuvo ir turės būti pakeistas, suprato net jo vadovai. Liaudies frontų ir sąjūdžių susikūrimas atskleidė, kad melo ir prievartos režimo ilgai išlaikyti nebepavyks. Kai estus, paskelbusius, kad Estijos įstatymai yra viršesni už imperinius, apšaukė „separatistais“ ir „nacionalistais“, dar atsirado tuo patikėjusių ir dar daugiau neišdrįsusių pripažinti akivaizdžios tiesos. Tačiau Didžiojo Baltijos kelio dalyvių tokiomis etiketėmis uždangstyti jau niekam nebepavyko.

Net daug kam abejingas vadinamasis Vakarų pasaulis suvokė, kad yra rimtos tokių daugiamilijoninių protestų priežastys. Kai švedų publicistas Jonas Ohmanas išgirdo apie Sąjūdį, jis net ryžosi atvykti į Lietuvą ir savo akimis įsitikinti, kas yra tauta, išdrįsusi mesti iššūkį didžiausiai pasaulio prievartos imperijai. Jis iki šiol čia ne tik gyvena, bet ir surado savo naują visuomenės veikėjo misiją. Visą Sąjūdžio 33 metų kelią, už laisvę kovojusios tautos pergales ir nesėkmes jis ne tik stebi, bet ir dalyvauja šiuose procesuose. Kartu su mumis įsitikino, kad kova už valstybės atstatymą ir naujos visuomenės sukūrimą tikrai nėra panaši į modernų greitkelį. Jokia išorės jėga nesuformuos mūsų valstybės strategijos ir nesukurs tautos ateities metodologijos. Jokio išorinio pavyzdžio Baltijos tautos neturi. Kiekviena tauta į laisvę ir dorovę eina tik savo pačios tiesiamu keliu.

Kuo remiasi valstybės kūrimas?

„Teisingumas yra valstybės pamatas.“ Šį dar nuo Platono laikų žinomą, o vėliau romėnų perfrazuotą teiginį esame girdėję daugelis. Teisingumu turi būti grindžiama visa valstybės statyba. Socialinis politikos institutas apibrėžiamas per jo svarbiausią – visuotinės tvarkos ir visuomenės saugumo – siekį. Visi kiti politikos sąvokos aiškinimai negali prieštarauti šiam siekiui arba tai jau nebėra politika ir tokie veiksmai apibūdinti turi būti vartojami kiti pavadinimai.

Labai simboliškas šios sentencijos pasirodymas Pirmosios Respublikos laikinojoje sostinėje – Kaune. 1929 m. pastatytoose rūmuose įsikūrė Teisingumo ministerija ir Vyriausiasis tribunolas bei kitos teisminės tarnybos. Pastato kolonados viršų papuošė auksuotų raidžių įrašas: „JUSTITIA EST FUNDAMENTUM REGNORUM“. Šlovinga ir šių rūmų istorija. Čia 1934–1935 m. įvyko vienas pirmųjų pasaulyje antinacistinių teismo procesų, plačiai nuskambėjęs visoje Europoje kaip vadinamoji Sass ir Neumann teismo byla, principingai įvertinusi hitlerinę ideologiją. 1936 m. rugsėjo 1 d. čia darbą pradėjo ketvirtasis Seimas. Šiuose

rūmuose 1938 m. parengta ir valstybės Konstitucija, kurios esminiais teiginiais esame išpareigoję vadovautis ir dabar.

Tačiau garsiosios sentencijos ant rūmų jau seniai nebėra – ji buvo pašalinta, užgrobian Lietuvą. Abiejų spalvų okupantai negalėjo pakęsti įrašo, kuriame reikalaujama teisingumo. Bet itin įdomu tai, kad šio įrašo ant rūmų nėra iki šiol, nors daugybė karo ir okupacijų metais sunaikintų paminklų jau seniai atstatyta. Kažkas bando aiškinti, kad tam trūksta lėšų, kažkas teisinasi, kad tai – tik paprasčiausias neprisirengimas arba apsižioplinimas.

Tačiau svarbiausia priežastis, matyt, yra gilesnė. Per visus 33 metus, praėjusius nuo Sąjūdžio susikūrimo, teisingumas gana dažnai ir itin įžūliai buvo stumiamas iš atkurtos Lietuvos valstybės viešojo gyvenimo. Ne tik dešimtims, bet ir šimtams tūkstančių žmonių pragyvenimą teikusią įmonių sunaikinimas, taikliai pavadintas valstybės turto „prichvatizacija“, bandymai užvaldyti svarbiausias valstybės valdymo pozicijas skubotai surengtu balsavimu dėl Prezidento institucijos, itin įžūlus tautinio paveldo naikinimas, susijęs su iki šiol tebesitęsiančiais mėginimais ištrinti ar bent užteršti istorinę atmintį, bandymai perrašyti ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos istoriją, o pastaruoju metu itin išsėjęs siekis sujaukti prigimtinę teisę ir visuomenės sandarą išgalvotų pavojų dingstimi, bandymai sunaikinti šeimos esmę, jos prievoles apšaukiant kaip su mūsų laikmečiu nesiderinančią prievartą. Smagu konstatuoti, kad absoliuti mokslininkų bendrijos dauguma atsisakė dalyvauti šioje itin nešvarioje valdančiųjų sukultoje erzelyne, išskyrus vieną kitą sociologę ir porą apsišaukėlių politologų.

Dabartinių valdančiųjų taktika

Jie labai skuba. Bet ne svarbiausių visuomenės problemų spręsti, o kaip tik priešingai – išgalvotomis dingstimis atitraukti visuomenės dėmesį nuo jų sprendimo. Elgiamasi visai priešingai nei civilizuotame pasaulyje. Jiems ir patiems aišku, kad nei narkotikų ir alkoholio vartojimo platinimu, nei šeimos sampratos griovimu pažangos nepasieksi. Nusitaikyta į tą jaunimo dalį, kuri dėl gerai žinomų priežasčių nesusigauja, kad būtent teisingumas ir dorovė yra valstybės pamatas. Visuomenės ardymo iniciatoriai net pasivadino „laisvės partija“ ir „liberalų sąjūdžiu“ – pagal klasikinius marksistų pavyzdžius.

Didžiausia Lietuvos problema yra nedarni, sujaukta regionų raida, lemianti giliausią socialinę atskirtį ir žmogiškųjų išteklių praradimą. Susigrąžinti bent dalį išvartų iš Lietuvos įmanoma vieninteliu būdu – visuose regionuose kuriant šiuolaikiškas darbo vietas, leidžiančias optimaliai panaudoti jų išteklius ir oriai pragyventi, kai likusiems Lietuvoje nereikia jaustis trečiarūšiais – už tą patį darbą gaunant kelis kartus menkesnį atlygį. Tačiau vietoje to matome itin cinišką valdančių elgseną, kai net pandemijos pasekmės sumažinti skirta parama naudojama ne darbo vietoms kurti ir darbo aplinkai tobulinti, o prabangos prekėms įsigyti. Perkami prabangiausi automobiliai, jachtos, vandens motociklai ir pan., nors šių įmonių veikla neturi nieko bendra su turtingiausių turistų aptarnavimu. Tai kas šiais prabangos daiktais naudosis? Maža to, pabrėžiama, kad pagal „galiojančių teisės aktus“ (?) net negalima atskleisti šių įmonių pavadinimų. Ar tai ne viena iš vis labiau plintančio mobingo aplinkybių, kai tiek įmonės savininkas, tiek paskirtas viršininkas pasijunta visagaliais.

Dabartiniai valdantieji vis labiau apsinuogina, kaip nesugebantys priimti seniai pribrendusių sprendimų, bet vietoje jų kaišiojantys lyg ir patraukliai įpakuotus, tačiau visuomenę jau dabar priešinančius sumanymus, kaip antai „tūkstantmečio mokyklų“ afera. Todėl jie su tokia isterija atmeta išrinktųjų reguliaraus atsiskaitymo rinkėjams arba priešlaikinio atšaukimo būtinybę. Todėl jie įžūliausiu sovietinio tipo šmeižtu arba demagogija užsipuola visuomenės protestus ir net referendumų idėją. Vis labiau akivaizdu, kad atstovauti visuomenės interesams jie nesugeba ir net nesistengia to daryti. (Žr. nuotrauką 4 p.)

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Pilietiško ir patriotiško ugdymas – valstybės išlikimo garantas. Seime įvykusioje nuotolinėje spaudos konferencijoje aptartos pilietinio ir patriotinio ugdymo problemos Lietuvoje. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 139 str. 1 d. įpareigoja, kad kiekvieno Lietuvos piliečio teisė ir pareiga ginti Lietuvos valstybę. Piliečiai turi pareigą ginti savo kraštą, jo sienas lygiai taip pat, kaip ir mokėti mokesčius. Todėl pagrindines žinias reikia įgyti dar mokyklose. Privalome suprasti, kad pilietiško ir patriotiško ugdymas – mūsų išlikimo kodas“, – teigė prof. Valdas Rakutis.

Iš konferencijoje pateiktų tyrimų rezultatų akivaizdu, kad bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose labai trūksta efektyvios pilietinio ir patriotinio ugdymo sistemos. Pasak Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko dr. Lauryno Kasčiūno, pilietinių pagrindų programa šiuo metu privalomai dėstoma 9–11 klasių mokiniams. Šalia šių programų yra Krašto apsaugos ministerijos sukurtas ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai pasiūlytas Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos programa, kurią galima pasirinkti. Deja, iš daugiau negu 1 tūkst. bendrojo lavinimo mokyklų, **tik 38 mokyklose šiuo metu galima pasirinkti šią programą.**

Konferencijoje dalyvavęs Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamento Pilietinio ugdymo skyriaus vadovas Karolis Zikaras teigė, kad „Lietuvos kariuomenės atliktų tyrimų pateiktais duomenimis, į privalomąją pradinę tarnybą pašaukti jaunuoliai atvyksta, neturintys suformuotų pilietinių nuostatų, kurios įgalintų karius būti pasiryžusius ginti savo valstybę nuo agresijos. Esminius dalykus formuojame tarnybos metu, tačiau pilietinės nuostatos turėtų būti ugdomos ankstesniame mokykliniame amžiuje“.

Lietuvos jaunimo organizacijų prezidentas Lukas Kornelijus Vaičiakas kvietė įtraukti jaunus asmenis ir jų organizacijas į kūrybinį procesą. Anot jo, nieko apie jaunimą – be paties jaunimo. Svarbu, kad programos būtų kuriamos, atsižvelgiant į tuos asmenis, kuriems tai aktualu ir bus pritaikyta jiems. Konferencijoje iškeltas pasiūlymas Nacionalinio saugumo ir gynybos komitete organizuoti klausymus ir kviesti atsakingų institucijų atstovus bei parengti siūlymus, kaip būtų galima pagerinti pilietinio ir patriotinio ugdymo efektyvumą Lietuvoje.

Pašalinti paminklą Petrui Cvirkaui. Seimo Laisvės kovų ir istorinės atminties komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė teigia, kad Petro Cvirkos paminklas buvo įtrauktas į kultūros vertybių registrą ir saugomas ne šiuolaikinių paveldosaugos aprašų ar autoritetinių ekspertų, o 1973 m. išleisto knygutės „Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas“ pagrindu. Todėl kultūros ministro Simono Kairio sprendimas kreiptis į Kultūros paveldo departamentą ir siekti pašalinti paminklą iš saugomų paminklo sąrašo – sveikintinas.

„Džiaugiuosi, kad greitai metu Vilniuje nebeliks vietos stalininio kirpimo Sovietų Sąjungos propagotojui. Dar kartą primenu, už ką Vilniaus centre šis paminklas P. Cvirka pastatytas ir ką jis iš tiesų pasakoja: 1940 m. rugsėjį, SSSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, paties Josifo Stalino P. Cvirka prašė priimti Lietuvą į Sovietų Sąjungą – taip nutiesdama kelią penkiasdešimt metų trukusiai sovietų okupacijai. 1945 m. P. Cvirka tapo sovietų Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininku ir ėmė taikyti Maskvoje nukaltas ir gulaguose išbandytas rašytojų kūrybos bei saviraiškos pavergimo taisykles. Vilniuje stovintis P. Cvirkos paminklas vis dar rodo, kad mūsų inteligentijos naikavimo ir prievartos mašina, kurios gilus randas sąmonėje žeidžia mus, išgyvenusius, sustiprėjusius ir galinčius nusikratyti prievartos ženklų, vis dar bando nugalėti ir apsimesti sava. Manau, kad apskritai turime daugiau kalbėti apie totalitarinių režimų nusikaltimus. Tai ypač aktualu minint 80 metų nuo 1941 metų birželio įvykių“, – sako P. Kuzmickienė.

Dėl straipsnio „Biržiečio žodyje“. Seimo narė Dalia Asanavičiūtė kreipėsi į Seimo Kultūros komitetą, Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisiją bei Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą dėl birželio 1 d. straipsnio „Nemunėlio Radviliškio apylinkės metraštinis“ rajono laikraštyje „Biržiečio žodis“. Pasak parlamentarės, straipsnyje skleidžiama melaginga informacija apie svarbiausius to meto Lietuvos laisvės kovotojus – partizanus, bažnyčios

Dėl integruoto „Naujos kartos Lietuva“ plano projekto

Prof. Ilona Tamutienė

2,225 mlrd. eurų dotacijų nepasieks jauniausių piliečių?

Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė 2021–2026 metams neįtraukia pirmojo tūkstančio žmogaus gyvenimo dienų, kurios yra kritinės žmogaus vystymuisi, sveikatai, potencialo išskleidimui, geresniems švietimo rezultatams, žmogiškiesiems ištekliams darbo rinkoje gerinti bei tvarios Lietuvos ateities užtikrinimui. Nors 2020 m. kovo 24 d. Europos Taryboje priimta „Europos Sąjungos vaiko teisių strategija“ numato tokią galimybę.

Pagalbos patiems mažiausiems piliečiams nėra tarp numatytų plano „Naujos kartos Lietuva“ priemonių. Nėščiosios ir kūdikiai plane minimi, tik aptariant elektroninės duomenų bazės e. sveikatos srityje kūrimą. Bėda ta, kad ši priemonė, nors ir reikalinga, nepalies minimos vienos pažeidžiausių visuomenės grupių. Sveikintinas siekis suteikti vienodas starto pozicijas ir 20 kartų padidinti vaikų, gyvenančių socialinę riziką patiriančiose šeimose, dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo programose. Deklaruojamas visiems prieinamas, kokybiškas ankstyvasis ugdymas yra labai reikalingas. Deja, jis neapima paties svarbiausio žmogaus gyvenimo periodo – tūkstančio pirmųjų gyvenimo dienų.

Ankstyvasis ugdymas turėtų būti pateikiamas taip, kaip jį yra priimta suprasti tarptautinėje bendruomenėje, prioritetą teikiant pirmam tūkstančiui vaiko gyvenimo dienų – iki dvejų metų amžiaus. Europos Sąjungos ankstyvosios vaikystės ugdymas ir priežiūra apibrėžiama kaip „parama vaikams nuo gimimo iki privalomo pradinio ugdymo, kuriai taikoma nacionalinė reguliavimo sistema, apimanti taisyklių rinkinį, minimalius standartus ir (arba) akreditavimo procedūras“. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva neteikia paslaugų namuose vaikams iki trejų metų amžiaus ir neturi tam išvysčiusios sistemos (2 pav.), būtina juos įtraukti į planą, akcentuojant pirmą tūkstantį žmogaus gyvenimo dienų.

Kodėl pirmasis tūkstantis gyvenimo dienų yra toks svarbus?

Neuromokslų, biologijos ir ankstyvojo vaikų vystymosi sričių tyrimų rezultatai suteikia tvirtų įžvalgų apie tai, kaip mityba, santykiai ir aplinka per tūkstantį dienų nuo moters nėštumo iki vaiko 2-ojo gimtadienio formuoja žmogaus ateities rezultatus. Pirmas

tūkstantis vaiko gyvenimo dienų suteikia nepakartojamą galimybę kurti sveikesnę ir klestinčią ateitį. Tai milžiniško potencialo ir didžiulio pažeidžiamumo laikas. Šiuo laikotarpiu motinos ir vaiko visavertė mityba bei priežiūra daro didelę įtaką vaiko gebėjimui augti, mokytis ir klestėti. Taip yra todėl, kad jo metu vaiko smegenys pradeda augti ir vystytis, padedami pagrindai žmogaus sveikatai visam būsimam jo gyvenimui.

Pavyzdžiui, nevisavertė mityba per pirmąjį tūkstantį dienų gali padaryti negrįžtamą žalą augančioms vaiko smegenims, paveikdama jo gebėjimą gerai mokytis mokykloje ir gerai užsidirbti suaugus. Tyrimai rodo, kad šalys, kurios per pirmą tūkstantį dienų nesugeba investuoti į moterų ir vaikų gerovę, praranda milijardus dėl mažesnio ekonominio produktyvumo ir didesnių sveikatos išlaidų. Štai kodėl keli pirmaujantys pasaulio ekonomistai reikalavo didesnių investicijų į motinų, kūdikių ir mažų vaikų mitybą ir gerovę, kad būtų galima sukurti šviesesnę ir klestinčią ateitį mums visiems.

Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė turėtų suteikti unikalią galimybę ne tik padėti ekonomikai atsigausti po pandemijos, bet ir paspartinti šalies ūkio struktūrinę transformaciją aukštesnės pridėtinės vertės kūrimo link. Pasaulio mokslininkai ir politiniai lyderiai akcentuoja investicijų į ankstyvąją vaikystę grąžą. Žymioji Heckmano kreivė iliustruoja investicijų į vaikystę atsiperkamumą. Šios kreivės pagrįstumą patvirtino metaanalizė paremta Michaelio Rosholmo ir kolegų tyrimas „Ar ankstyvosios intervencijos poveikis Skandinavijos gerovės valstybėje atitinka Heckmano kreivę“.

Globalinis politinis dėmesys pirmajam tūkstančiui žmogaus gyvenimo dienų

Ankstyvosios vaikystės vystymuisi yra skiriamas globalinis politinis dėmesys – šis klausimas yra įtrauktas į darnaus vystymosi tikslus, kurie įvardija ankstyvąją vaiko vystymąsi kaip raktą, siekiant pasaulio permąsti iki 2030 m. Ankstyvasis vaikystės vystymasis įsiterpia į bado mažinimo, sveikatos, švietimo ir teisingumo siekius, nukreiptus į blogo maitinimo, vaikų mirtingumo, ankstyvojo mokymo, prievartos prevencijos sritis, kurios visos kartu nubrėžia darbotvarkę šiai temai.

Jungtinių Tautų (JT) Generalinio sekretoriaus pasaulinė strategija moterų, vaikų ir paauglių sveikatai 2016–2030 m. susintetina naują viziją, kuriuos tikslas – išgyventi,

klestėti ir transformuoti. Niekada iki šiol nebuvo galimybės investuoti į ankstyvąją vaikystę taip, kaip dabar. Pasaulinės institucijos – UNICEF, Pasaulio bankas, UNESCO, Pasaulinė sveikatos organizacija – savo programose suteikė prioritetą ankstyvajai vaikystei. 2018 m. gegužę sukurtas Puoselėjančios globos tinklas, plėtojantis politikos gaires, kurios įgalintų puoselėjančios globos vystymą, įskaitant sveikatą, mitybą, saugą ir saugumą, atliepančią priežiūrą ir ankstyvojo mokymosi galimybes.

2018 m. rugsėjį Didžiojo dvidešimtuko grupės, kuriai priklauso 19 ekonomiškai stipriausių arba sparčiai ekonomiškai besivystančių valstybių bei Europos Sąjunga, Vystymosi darbo grupė paskelbė ankstyvosios vaikystės vystymosi iniciatyvą. Joje išreiškiamas susirūpinimas, kad, nepaisant įrodymų, investicijos į ankstyvąją vaikystės vystymąsi išlieka nepakankamos, o iniciatyvoje raginama atidžiau išnagrinėti nacionalines investicijas į šį amžiaus tarpą.

2020 m. kovo 24 d. Europos Taryboje buvo priimta „Europos Sąjungos vaiko teisių strategija“. Ji yra neatsiejama visų Europos Sąjungos politinių gairių prioritetų dalis ir atitinka pastangas įgyvendinti Jungtinių Tautų 2030 m. darbotvarkę bei darnaus vystymosi tikslus. Rūpintis pačiais mažiausiais įpareigoja šioje strategijoje integruota garantijų sistema. Kaip galima veiklų šaltinį strategija mini Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonių 2021–2026 m. fondą.

Šiaurės šalys vykdo projektą „Pirmos 1000 dienų Šiaurės šalyse“ ir formuoja politikos rekomendacijas, kaip užtikrinti sveiką gyvenimo pradžią visiems Šiaurės regiono vaikams. Tūkstančio pirmųjų gyvenimo dienų prioritetą akcentuoja Jungtinė Karalystė, Australija, JAV ir kitos šalys. Tuo tarpu Lietuva apie tai nediskutuoja, nors atsilikimas

Mama su vaiku. Asoc. nuotrauka yra akivaizdus.

2019 m. Europos Komisija publikavo leidinį „Pagrindiniai duomenys apie ankstyvą vaikų ugdymą ir priežiūrą Europoje“, kuris atskleidžia mums žinomą padėtį – Lietuvoje vaikams iki trejų metų parama namuose ne-teikiama. O lopšeliuose paslaugas iki dvejų metų gavo tik 6,5 proc. vaikų. Šalyse, kuriose priežiūra vaikams iki trejų metų teikiama ir reglamentuota įstatymais, vienam vaikų prižiūrėtojui namuose dažniausiai nustatytas maksimalus vaikų skaičius – keturi arba penki vaikai.

Atsižvelgiant į pirmojo tūkstančio žmogaus gyvenimo dienų svarbą jo potencialo skleidimuisi, tarptautines iniciatyvas, kurios yra suderintos su 2020 m. „Europos Sąjungos vaiko teisių strategijoje“ išskirta ankstyvosios vaikystės ugdymo ir priežiūros tema, būtina planą „Naujos kartos Lietuva“ papildyti ugdymu ir priežiūra piliečiams per pirmą tūkstantį jų gyvenimo dienų. Kaip rodo naujausi tyrimai, šios investicijos turi pačią didžiausią grąžą, prisideda prie lyčių lygybės įgyvendinimo. Taip galima pasitarnauti dabartinei ir būsimai pačių jauniausių piliečių kartai, užtikrinti tvarią Lietuvos raidą, paspartinant šalies ūkio struktūrinę transformaciją aukštesnės pridėtinės vertės kūrimo link. *Autorė yra VDU Viešojo administravimo katedros profesorė*

Restauruota Josvainių miestelio privilegija

Jau 45-erius metus Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMA VB) konservuojami ir restauruojami čia saugomi dokumentinio paveldo objektai. Norėdami nors šiek tiek atskleisti šiuos darbus visuomenei, parengėme vieno archyvinio dokumento parodą. Tai LMA VB Rankraščių skyriuje saugoma Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio privilegija, kuria Josvainių miesteliui atnaujinamos laisvojo miesto tei-

sės (1792 III 29, LMAVB RS F1-360).

Josvainių miestelio privilegija – daugiasluoksnis objektas, kurio atskiros dalys siejasi, persipina, užkloja viena kitą ir taip pasakoja istoriją ne tik tekstu, bet ir medžiagų bei technologijų įvairove. Tai yra šios privilegijos išskirtinumas, lyginant su kai kuriais kitais archyvų dokumentais. Ji sudaryta iš daug skirtingų medžiagų: pergamento,

■ Nukelta | 11 p.

KVIETIMAS

Kvietimas dalyvauti sociologijos absolventų profesinės karjeros trajektorijų tyrimo rezultatų pristatyme

Dr. Diana Janušauskienė

Kviečiame į Lietuvos aukštųjų mokyklų sociologijos absolventų profesinės karjeros trajektorijų tyrimo rezultatų pristatymą, kuris vyks 2021 m. birželio 8 d. 16.00–17.00 „Microsoft Teams“ kanale. Prisijungti

kviečiame su šia nuoroda: <https://msteams.link/A5BV>. Taip pat šį renginį galima stebėti „Facebook“: <https://www.facebook.com/events/226089812303568/>.

Kvietimo autorė yra Lietuvos sociologų draugijos prezidentė

Teisingumo ministerijos rūmai Kaune (1929). Žr. 3 p.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

tarnautojus. „Pamačius šį straipsnį, norėjosi tikėti, kad tai nėra tikra. Straipsnyje ne tik garbinama sovietinė kultūra, žeminami intelektualai, skleidžiama melaginga informacija apie svarbiausius to meto mūsų laisvės kovotojus – partizanus, bažnyčios tarnautojus. Pirmasis Nemunėlio Radviliškio dvasininkas klebonas Titas Vinkšnelis, buvęs ištremtas

sovietų ir kentėjęs lageriuose, straipsnyje pristatomas kaip šaltakraujis žmogžudys. Šie žmonės buvo mūsų laisvės nešėjai, tad dalintis tokiu šmeižtu turėtų būti neatleistina. Būtent tokiais metodais veikianti sovietų valdžia siekė paneigti mūsų istoriją ir mūsų didvyrius. Dėl šios priežasties kreipiausi į Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą, Kultūros komitetą ir Laisvės kovų ir valstybinės istorinės atminties komisiją išaiškinimo, ar šis straipsnis nepaneigia mūsų šalies isto-

rinės atminties, nežemina laisvės kovotojų vardo ir ar gali būti publikuojamas“, – teigė Seimo narė Dalia Asanavičiūtė.

Seimas priėmė rezoliuciją dėl žvyrkelių per Lietuvos gyvenvietes asfaltavimo. Seimas priėmė rezoliuciją, kuria pabrėžė, kad Lietuvai nedelsiant reikalinga atskira žvyrkelių per Lietuvos gyvenvietes (kaimus) asfaltavimo programa. Priimtu dokumentu Vyriausybės prašoma valstybės biudžete numatyti lėšas ir nuo 2022 m. pradėti vykdyti

žvyrkelių per gyvenamąsias vietas asfaltavimo programą. Tikimasi, kad Vyriausybė šią programą sėkmingai užbaigs 2025 m.

Rezoliucijoje pažymima, kad valstybinės reikšmės rajoninių kelių su žvyro danga Lietuvos Respublikoje yra 5 tūkst. 777 km, iš kurių 209,487 km – per Lietuvos gyvenvietes, o vietinės reikšmės kelių savivaldybėse, taip pat ir per gyvenvietes, dar liko daugiau kaip 40 tūkst. km.

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

ŠVIETIMO,
MOKSLO
IR SPORTO
MINISTERIJA

Valstybės finansavimo mokslui skyrimo principus numatoma įtvirtinti įstatymu. Vyriausybė pritarė Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos siūlymui valstybės finansavimo mokslui skyrimo principus įtvirtinti Mokslo ir studijų įstatymu. Tai padaryta, siekiant užtikrinti nuoseklų mokslo veiklos vertinimą ir valstybės biudžeto lėšų šiai veiklai skyrimą, nuo liepos 1 d. įsigaliosiant Konstitucinio Teismo nutarimui, pagal kurį mokslo veiklos finansavimo ir vertinimo reglamentavimas turi būti perkeltas iš poįstatyminių aktų į Mokslo ir studijų įstatymą.

Šiuo keitimu Vyriausybė siūlys Seimui Mokslo ir studijų įstatyme nustatyti valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai, meno veiklai plėtoti skyrimo pagrindus ir mokslinės veiklos vertinimo kriterijus, taip pat mokslo lėšų skirstymo mokslo ir studijų institucijoms pagrindines nuostatas. Iki šiol tai buvo nustatoma Vyriausybės nutarimu. Šiuo įstatymo keitimu taip pat siekiama nesutrikdyti ir iš

esmės nekeisti mokslo ir studijų institucijoms įprasto mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo ir finansavimo procesų.

Kuriama mokslu grįsta bazė asmens duomenų apsaugai skaitmeninėje erdvėje. Nauja Lietuvos socialinių mokslų centro programa siūlys moksliniais tyrimais pagrįstus atsakymus į klausimą, kaip apsaugoti duomenis skaitmeninėje erdvėje ir atsakyti į kitus šiandieninius asmens teisių įgyvendinimo iššūkius. Švietimo, mokslo ir sporto ministrė Jurgita Šiugždiniene patvirtino Lietuvos socialinių mokslų centro parengtą ilgalaikę mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2021–2025 metų programą „Asmens teisių įgyvendinimo iššūkiai modernioje visuomenėje: naujų ir besikeičiančių teisių dilemos“.

Mokslininkai tirs teisinius iššūkius, su kuriais susiduria moderni visuomenė kintant jau įsitvirtinusioms bei atsirandant naujos kartos asmens teisėms, ir pateiks pasiūlymus tolesnei teisinės sistemos raidai. „Lietuvos socialinių mokslų centro veikla stiprėja – per pastaruosius porą metų centro aukštos kokybės mokslo produkcijos rodikliai išaugo 2,5 karto. Ypač svarbus jo aktyvus bendradarbiavimas su sprendimų priėmėjais, nes jis kuria bazę moksliniais

duomenimis pagrįstiems sprendimams. Tikimės, kad nauja ilgalaikė mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos programa padės sukurti mokslu grįstą bazę spręsti naujiems asmens teisių įgyvendinimo iššūkiams, su kuriais susiduriame“, – sako švietimo, mokslo ir sporto viceministras Gintautas Jakštas.

Lietuvos socialinių mokslų centro (LMSC) direktoriaus Boguslavo Gruzevskio teigimu, asmens teisių įgyvendinimas – tai ištis aktuali sritis, kuriai reikalingi papildomi tyrimai besikeičiančioje visuomenėje. „Paskutiniaisiais dviem dešimtmečiais labai pasikeitė tiek mūsų suvokimas apie žmogaus teises, jų apsaugos poreikį ypač pažeidžiamų grupių apsaugos srityje, tiek technologinė ir socialinė raida. Tai lemia poreikį į asmens teises pažvelgti nauju žvilgsniu. Atlikti tyrimai pagilins besikeičiančios tikrovės suvokimą ir leis tobulinti asmens teisių apsaugą mūsų šalyje“, – pabrėžia LSMC vadovas.

Remiantis tyrimų rezultatais parengtos rekomendacijos bus pateiktos valstybės valdymo ir kitoms suinteresuotoms institucijoms, politikams, teisininkams, mokslininkams ir praktikams, padedant tobulinti teisinį reguliavimą ir viešojo valdymo bei administravimo metodus, juos labiau pritaikant prie laiko aktualijų.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija skiria K. Būgos stipendijas užsienyje veikiančių lituanistikos centrų studentams. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija skelbia Kazimiero Būgos stipendijų konkursą užsienyje veikiančių lituanistikos centrų studentams. Lituanistikos centrai kviečiami iki rugpjūčio 31 d. teikti kandidatūras. Kazimiero Būgos stipendija skiriama, siekiant skatinti domėjimąsi lietuvių kalba ir literatūra užsienyje bei remti lietuvių kalbą užsienio šalių aukštosiose mokyklose studijuojančius studentus. Stipendija skiriama vieneriems akademiniams metams, jos dydis – 320 eurų per mėnesį.

Iškilaus kalbininko Kazimiero Būgos stipendiją Lietuvos Vyriausybė įsteigė 2007 m. Iki šiol stipendijas yra gavę 76 lituanistikos studijas Čekijos, Italijos, Izraelio, JAV, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Suomijos, Vengrijos ir Vokietijos universitetuose pasirinkę studentai. Savarankiškas lituanistikos ar baltistikos studijų programas šiuo metu vykdo apie 10 užsienyje veikiančių lituanistikos centrų. Pasaulyje (daugiausia Europoje) iš viso veikia apie 40 įvairaus dydžio lituanistikos centrų, kuriuose tiriama ar dėstoma lietuvių ar baltų kalbos ir kultūra. *Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus*

Partnerystės tapatinimas su šeima panašus į... aklojo reikalavimą pripažinti jam teisę dirbti spalvų dizaineriu

Prof. Alfonsas Vaišvila

Vienas iš teisės principų draudžia nustatyti asmeniui pareigas, kurių jis objektyviai nepajėgus vykdyti. Draudžiama todėl, kad tokiu atveju asmuo iš anksto be kaltės skelbiamas nevykdančiu pareigų, t. y. nustatytos tvarkos laužytoju, ir tai tampa pagrindu taikyti jam sankcijas.

Sovietai po karo, norėdami priversti Lietuvos kaimo žmones stoti į kolūkius, sąmoningai nustatinėjo jiems tokius mokesčius, kurių jie objektyviai nepajėgtų mokėti, kad tuo pagrindu valdžia įgytų formalią teisę juos represuoti kaip neva „piktybiškai nemoکانčius mokesčių“. Pripažinus, kad valstybė turi neribotą teisę nustatyti savo piliečiams bet kokias pareigas, kyla grėsmė visuomenei.

Panašią situaciją, tik iš kitos pusės, gali sukurti ir atskiri asmenys, jei ima reikalauti, kad valstybė pripažintų jiems teisę į tokį jų pageidaujamą gėrį, kuriam įsigyti būtinos apibrėžtos pareigos, bet kurias vykdyti jie objektyviai yra nepajėgūs.

Būtent tokia situacija šiuo metu formuojasi Vakaruose ir Lietuvoje, kai tos pačios lyties asmenys reikalauja pripažinti jiems teisę vadinti savo tarpusavio bendro gyvenimo santykius ne partneryste, įtvirtinama notaro, o šeima. Bet šeimos **esminis požymis – gyvenimas santuokoje ir gebėjimas**

gimdyti, auklėti savo vaikus – garantuoti civilizuotomis aplinkybėmis visuomenės gyvybingumą, jos atsikartojimą laike. **Ta pareiga nustatyta ne žmonių, o gamtos.** Gamta nustatė ir tą faktą, kad šią pareigą pajėgūs vykdyti tik skirtingų lyčių atstovai. Kitų pagimdytas vaikas, įvaikintas vienos lyties asmenų „šeimos“, turėtų atsidurti keistoje situacijoje: jis turėtų du tėčius ir neturėtų tėčio, aplink matydamas, kad kiti vaikai turi ir mamą, ir tėtį. Tai galėtų tapti pagrindu tokio vaiko patyčioms mokykloje, galinčioms sukelti jam ilgalaikį psichologinį diskomfortą.

Taigi tos pačios lyties asmenų pretenzija reikalauti teisės vadinti jų tarpusavio santykius „šeima“, kuri iš principo nepajėgi gimdyti vaikų, atnaujinti visuomenės, yra kažkas panašus į... aklojo reikalavimą pripažinti jam teisę dirbti spalvų dizaineriu, manant, kad tarsi tokio teisės pripažinimu

bus sukurtas ir atitinkamas tokio asmens gebėjimas.

Žinoma, subjektyvioji žmogaus valia yra tiek laisva, kad ji gali vadinti daiktus ir netikrais vardais, ir daryti tai tarsi tam, kad galėtų lengviau pasiklysti pasaulyje, kuriame daiktai jau neatpažįstami iš savo tikrųjų vardų. **Subjektyvus reikalavimas tokios teisės, kuri niekada ir jokiomis sąlygomis negali būti įgyvendinta**, yra nuo pat pradžios mirusi teisė, pajėgi kelti tik vertybių sumaištį ir nesupratimus visuomenėje.

Tai rodo, kad iš pirmo žvilgsnio labai nutolę vienas nuo kito dalykai (minėta sovietų savivalė ir tos pačios lyties asmenų reikalavimas neįvykdomos teisės) gali sutapti, kai manoma, kad galima laisvai nustatinėti žmonėms bet kokias pareigas arba laisvai nuo jų atleidinėti, abiem atvejais kuriant tą pačią destrukciją, tik kitokio tipo. *Autorius yra teisininkas, teisės filosofas ir teoretikas*

Skambi „Tūkstantmečio mokyklų“ pertvarka skaudžiai kirs regionams

Ieva Kačinskaitė-Urbonienė

Gegužės 19 d. Seimo Švietimo ir mokslo komitete Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (ŠMSM) pristatė pažangos programos „Tūkstantmečio mokyklos“ (TM) koncepciją, kurioje deklaruojamos lygiavertės sąlygos ir vienodos galimybės visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, mokytis šiuolaikiškoje ir atviroje mokykloje. Tačiau diskusijoje iškilio nemažai abejonių, ar ši programa išties palies visus vaikus ir ar sukurs daugiau galimybių regionų vaikams. Pradėkime nuo to, kad Europos Sąjunga (ES) Lietuvai skyrė 2,2 milijardo eurų, kurie turi būti panaudoti ekonomikos gaivinimui ir atsparumo didinimui

po COVID-19 pandemijos. TM steigimui yra skiriama 210 mln. eurų. Pagrindinis keliamas tikslas mokykloms – mažinti mokinių pasiekimų atotrūkius ir sukurti kokybiškas ugdymo(-si) sąlygas kiekvienoje savivaldybėje. Dar nuo 2000 m. nuolat pabrėžiamas socialinės atskirties visais švietimo lygmenimis, pasiekimų skirtumų tarp mokinių mažinimas, taip pat neveiksmingo lėšų panaudojimo kontrolės didinimas. Tačiau kas iki šiol buvo padaryta ir kaip Vyriausybė žada spręsti šiuos klausimus?

ŠMSM, pristatydamą šį projektą, pabrėžė, kad tai tikrai nebus investicijos į „betoną“. O kaip kitaip tai pavadinti, jei TM steigimo koncepcijoje pabrėžiama infrastruktūra, mokyklų fizinės aplinkos gerinimas: sporto aikštynų, poilsio erdvių, mokyklų koridorių, prieigų ir pan.? Todėl siūloma Vyriausybei ES lėšas skirti įtraukaus ugdymo, kuris prasidės jau nuo 2024 m. rugsėjo 1 d., stiprinimui be išimties visoms, ne tik elitinėms, mokykloms, nes šiuo metu labai trūksta gebėjimų mokytojams dirbti tiek su specialiuoju poreikiu turinčiais vaikais, tiek su itin gabiais ir talentingais mokiniais.

Nors ŠMSM pabrėžia, kad programa nukreipta į visų mokyklų atnaujinimą, tačiau Lietuvos mastu ji apims tik 150 mokyklų, kuriose mokysis ne mažiau kaip 200 vaikų. Ką tai reiškia? Ogi tai, kad visos mažos mokyklėlės regionuose, esančios arčiausiai namų, taip pat pradinio ugdymo įstaigos, turinčios mažiau mokinių, bus uždarytos.

210 mln. eurų kainuojanti TM programa neatliepia deklaruojamo visų vaikų poreikio tenkinimo, nes iš esmės ji palies mažiau nei trečdali Lietuvos vaikų, tai yra tik 100 000 iš 330 000 mokinių. Vyriausybė tik dar labiau skatina susiskaldymą ir didina atskirtį šalies mastu. Daug diskusijų kelia TM įgyvendinimo būdai. Ypatingas dėmesys skiriamas tinklaveika grįstam ugdymo rengimui.

Tačiau kaip bus kuriama tokių mokyklų infrastruktūra, kur intelektualiais ištekliais, t. y. mokytojais, naujausiomis STEAM laboratorijomis, kolbomis ir kitomis priemonėmis galėtų naudotis gretimos mokyklos, ŠMSM atsakyti taip ir nesugebėjo. Ministerija, nustatydamą reikalavimus, pagal kuriuos mokyklos galėtų pretenduoti į ES lėšas, įvykdys švietimo įstaigų „tinklavarką“.

Kita problema – tai elitizmo kūrimas, socialinės atskirties ir švietimo paslaugų netolygumo didinimas. Milžiniški pinigai sutelkti tik į 150 iš 970 mokyklų, kuriose, įgyvendinant pažangos programą, kursis šiuolaikinė infrastruktūra, dirbs geriausi žinovai, vyks neformalusis ugdymas ir formalųjį ugdymą papildantis švietimas, iš viso rajono suvažiuos vaikai iš geresnės socialinės ir ekonominės aplinkos, jos taps elitinėmis, o likusios 820 mokyklų liks už paraštės.

Naujos kartos mokyklų pertvarkos plano galimybes sutelkę keliuose mokyklose, tik padidinsime socialinę atskirtį ir dar labiau pražudysime regionus, nes kursis elitinė sistema. Visi vaikai yra lygūs ir visiems vaikams privalome užtikrinti vienodas galimybes į kokybišką švietimą, neskiriant jų į lygius ir lygesnius. Konservatoriai šiuo skambiu „Tūkstantmečio mokyklų“ pavadinimu siekia mokyklų tinklo pertvarkos, paperka savivaldybes ES milijonais ir taip ne sustiprina mažas regionų mokyklas, o eina lengviausiu keliu. Uždarius ugdymo įstaigas, atokesnėse vietovėse nebelieka ir jaunų darbingų žmonių...

Nacionalinis susitarimas dėl švietimo: tik gandai ir kontroversijos

Seimo ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimo grupės pirmininkės

prof. Vilijos Targamadžės pasisakymas

Prof. Vilija Targamadzė

Nors Nacionalinio susitarimo dėl švietimo siekis įrašytas XVIII Vyriausybės programoje, jo rengimo procesą gaubia

gandai. Politikai skundžiasi, kad jų nepasiekia informacija iš Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (ŠMSM). Savo programoje Vyriausybė įsipareigojo parengti ir įgyvendinti nacionalinį švietimo susitarimą, kurio pagrindinis tikslas – kiekvienam Lietuvos vaikui užtikrinti vienodas galimybes siekti geriausio išsilavinimo, nepaisant jo gyvenamosios vietos ar socialinės padėties. Susitarimą žadėta rengti „kartu su visomis politinėmis jėgomis, mokytojais, tėvais, mokiniais, visuomene“. Deja, šis procesas vyksta vangiai. Judama ne ta kryptimi – dera pirma susitarti dėl siekinių, o dabar tariamasi dėl principų ir veiksmų. Negalime nematyti,

kad tuo pat metu ŠMSM inicijuoja ir jau įgyvendina pokyčius, pavyzdžiui, programą „Tūkstantmečio mokyklos“, bendrojo ugdymo sąrangos keitimą, imasi steigti Mokslo agentūrą ir pan., tačiau net Seimo komiteto narius pasiekia tik fragmentiška informacija.

Jokio teksto niekas nėra matęs. Ir sunku patikėti valdančiųjų norais kiekvienam vaikui užtikrinti vienodas galimybes, kai vis reklamuojamos tokios idėjos kaip „Tūkstantmečio gimnazijos“. Nors teigiama, kad jos nebus elitinės, aš tuo labai abejoju. Jei jos bus geriau materialiai aprūpintos, jei jose dirbs stiprūs pedagogai ir pan., tokios gimnazijos taps elitinėmis. O kaip su kitais vaikais? Juk

visi nepateks ten mokytis. Ir mokyklų tinklas turės būti perorganizuotas. Kokia Nacionalinio susitarimo dėl švietimo prasmė, jei įgyvendinama tai, kas vienašališkai sudėta Vyriausybės programoje? Nacionalinis susitarimas turėtų reikšti visos visuomenės susitarimą dėl Lietuvos perspektyvos. Tai negali būti vieno žmogaus, grupės, partijos ar koalicijos prerogatyva. Labai svarbu nuo pat pradžių turėti visuomenės pasitikėjimą – dėl siekinių tartis su įvairiomis visuomenės grupėmis, nedirbti uždaroje grupelėje. Būtinai švietimo bendruomenės ir visuomenės pasitikėjimas. *Parengta pagal Seimo pranešimą*

NAUJOS STUDIJŲ KRYPTYS

PASTATŲ ENERGETIKA

Agnė Augustinaitė

Europos Sąjunga užsibrėžė iki 2050 m. pereiti prie neutralaus poveikio klimatui visuomenės. Prie to prisidės skirtingi ekonomikos sektoriai, tarp jų – ir energetikos. Numatyta, kad iki 2050 m. Lietuvoje 80 proc. energijos bus gaunama iš atsinaujinančių energijos šaltinių. Šiuo metu ši dalis yra tik 25 proc. Pasak Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakulteto Pastatų energetikos katedros docento dr. Giedriaus Šiupšinsko, pastatai iki šiol yra vieni didžiausių energijos vartotojų ir turi didelės reikšmės klimato kaitai: „Pastatai, bent jau Europos mastu suvartoja apie 40 proc. galutinės energijos, o tai – labai daug. Dėl to pastatų energetika yra ta sritis, kuri turi taikyti moderniausias technologijas ir integruoti atsinaujinančius energijos šaltinius.“

Kaip pasiekti reikiamus rodiklius?

Tuo, kad pastatai ir energetika bendraja prasme būtų draugiškesni gamtai, o kiekvienas namuose galėtų gyventi patogioje ir sveikoje aplinkoje, rūpinasi pastatų energetikos inžinieriai. „Jei tikimės iki 2050 m. pasiekti reikalingus rodiklius, svarbu mažinti vartojimą, didinti pačių pastatų energetinių sistemų efektyvumą ir užtikrinti energijos poreikius, pakeičiant juos kiek įmanoma didesne atsinaujinančių energijos išteklių dalimi“, – sako mokslininkas. Siekiama, kad nauji pastatai būtų tvarūs, o tai reiškia – energetiškai efektyvūs, patogūs, ilgaamžiai, ekonomiškai, protingai vartojantys gamtos išteklius per visą savo gyvavimo ciklą. Be viso to, jie turi būti ir palankūs sveikatai, nes didžiąją laiko dalį – apie 90 proc. – praleidžiame pastatuose.

Naujos technologijos – patogesnei kasdienybei ir švaresnei aplinkai

Pagrindinė pastatų paskirtis – užtikrinti, kad turėtume pageidaujamas mikroklimato sąlygas – tinkamą temperatūrą, santykinį drėgnumą ir kt. „Kiekvienas žmogus yra individualus, tad optimalias mikroklimato sąlygas supranta įvairiai: vienam šalta, kai namuose – 24 laipsniai šilumos, kitam karšta, kai temperatūra siekia tik 18 laipsnių. Pastatai ir juose esančios inžinerinės sistemos turi gebėti prisitaikyti prie individualių žmonių poreikių“, – sako G. Šiupšinskas.

Statant naujus pastatus ir atnaujinant esamus, svarbu sukurti sveiką patalpų mikroklimatą. To siekiama, projektuojant tokias šildymo, vėdinimo ir oro kondicionavimo sistemas, kurios vartotų kuo mažiau energijos ir darytų minimalų poveikį aplinkai. Dėl to itin svarbu pastatuose naudoti atsinau-

jinančius energijos išteklius naudojančias technologijas ir diegti išmanaus valdymo sistemas. Šiuos darbus planuoja ir atlieka pastatų energetikos inžinieriai.

„Naujuose pastatuose dažniausiai įrengiamos sistemos, kurių senuose pastatuose išvis nėra. Pavyzdžiui, didinant pastatų energinį efektyvumą ir sandarumą, atsiranda poreikis pastatuose diegti mechaninio vėdinimo sistemas, kai senuose pastatuose iki šiol vadinama atsidarius langus, kas nėra patogiu. Dabartiniai nauji namai dėl didelio sandarumo ir geros šilumos izoliacijos patiria mažus šilumos nuostolius, todėl šilumos reikia net keletą kartų mažiau. Tai lemia ir kitokius šildymo sistemų sprendimus“, – atkreipia dėmesį mokslininkas.

Trūksta specialistų

Pastatų energetika apima ne tik pastatų

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei Viktorijai Čmilytei-Nilsen
Lietuvos Respublikos Ministrėi Pirmininkei Ingridai Šimonytei
Lietuvos Respublikos Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties
komisijos pirmininkei Paulei Kuzmickienei

DĖL MEMORIALO BUVUSIAME LUKIŠKIŲ KALĖJIME

2021 06 01

Prašome Jūsų paremti idėją išsaugoti dalį buvusio Lukiškių kalėjimo komplekso ir rasti jame tinkamą vietą muziejui-istoriniam memorialui įrengti. Buvęs Lukiškių kalėjimas turi išliekamąją meninę vertę: yra išskirtinis savo architektūra, kalėjimo cerkvės ikonai tapę žymiausi dailininkai. Panašūs istoriniai objektai Europoje pertvarkomi į muziejus-memorialus. Buvęs Lukiškių kalėjimas istoriniu požiūriu yra svarbus kultūros ir istorijos objektas tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, nes čia įvairiais laikotarpiais buvo įkalinti žymūs Lietuvos ir kaimyninių šalių politiniai, visuomenės, kultūros ir kariniai veikėjai.

Tam tikru laikotarpiu Lukiškių kalėjime buvo kalinti Vasario 16-osios Akto signatarai, redaktorius Jonas Vileišis, Kauno ir

Vilniaus universitetų rektorius prof. Mykolas Biržiška ir Ministras Pirmininkas kun. Vladas Mironas. Taip pat ir Kovo 11-osios Akto signatarai: politiniai kaliniai Balys Gajauskas ir Liudvikas Simutis, 1954–1957 m. kovojančios Lietuvos valstybės vadovas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, rašytoja Žemaitė (Julija Žymantienė), žydų gelbėtoja, lietuvių žvalgė Marcelė Kubiliūtė, Laisvės premijos laureatai disidentai: kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ, Lietuvos laisvės lygos vadovas Antanas Terleckas, Viktoras Petkus, monsinjoras Alfonsas Svarinskas. Lietuvos partizanai: Jonas Kadžionis-Bėda, Leonas Laurinskas, Povilas Pečiulaitis-Lakštingala, Petras Paulaitis ir daugelis kitų.

Lukiškių kalėjime buvo sušaudytas Lietuvos ministras be portfelio žydų reikalams,

Vilniaus žydų bendruomenės pirmininkas, Lenkijos Seimo narys Jokūbas Vygodskis. Ten nukankinti buvęs krašto apsaugos ministras, Vyriausiasis kariuomenės vadas Pranas Liatukas, VSD darbuotojas Povilas Lašas-Spiridonovas ir kt. Lukiškių kalėjime buvo kalintas ir būsimasis Izraelio ministras pirmininkas, Nobelio taikos premijos laureatas Menachem Begin.

2018 m., pabrėždamas istorinę Lukiškių kalėjimo svarbą, Lenkijos tautos institutas išleido knygą „Lukiškių kalėjimas Vilniuje 1939–1953“ („Więzienie na Łukiszkach w Wilnie, 1939-1953“).

Vyčio kryžiaus ordino kavalerius, dimisijos kapitonas Algirdas Petrusevičius

Vyčio kryžiaus ordino kavalerius, Lietuvos sąjūdžio Kauno tarybos pirmininko pavaduotojas

Lukiškių kalėjimo mūrai saugo daug paslapčių

ats. viršila Romas Žemaitis
Lietuvos sąjūdžio Kauno tarybos pirmininkas
dr. Raimundas Kaminskas

PASTATŲ ENERGETIKA

■ Atkelta iš 6 p.

energetikos priežiūrą, bet ir energijos gamybą, perdavimą bei naudojimą plačiaja prasme – nuo atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimo, išmanaus energijos tiekimo ir paskirstymo iki patalpų oro kondicionavimo, sukuriant jose tinkamą mikroklimatą. Energetikos sektoriui priklauso ir energijos šaltiniai, ir energijos tiekimo tinklai, ir pastatų inžinerinės sistemos. „Pastatai, kuriuose įrengiamos naujos sistemos, reikalauja gebėjimo jas suprojektuoti, tobulinti, įrengti ir prižiūrėti, o tam reikia aukštos kvalifikacijos specialistų“, – pažymi G. Šiupšinskas.

Pasak jo, dėl plataus šios specialybės taikymo spektro, ją gali rinktis įvairias asmenines savybes turintys absolventai: „Tie, kuriems patinka ramesnis darbas prie kompiuterio, puikiai save galės realizuoti projektuodami sistemas. Tie, kas mėgsta bendrauti, gali dirbti įrangos pardavime. Kiti gali rinktis pastatų priežiūros ar energijos gamybos sritį,

Doc. dr. Giedrius Šiupšinskas. VGTU nuotr.

kur kasdien susiduriama su naujais išbandymais. Kas labiausiai tinka ir patinka, būsimi specialistai gali išbandyti dar studijų metu ir atlikdami praktiką įmonėse, kur dažnas, baigęs praktiką, pasilieka dirbti.“

Pastatų energetikos inžinieriaus darbas

Vyr. inžinieriumi AB „Vilniaus šilumos tinkluose“ dirbantis Edvinas Bartkus teigia, kad pastatų energetikos inžinieriaus darbe rutinos nėra. Šią specialybę jis pasirinko todėl, kad ji atrodė moderni, perspektyvi sritis, kurios darbuotojų poreikis ateityje nemažės. Savo karjerą pradėjo įsidarbindamas pagal specialybę – iš pradžių kaip inžinierius-analitikas, o vėliau tapo inžinieriumi apskaitos ir planavimo skyriuje.

E. Bartkus sako, kad studijos parengė darbo rinkai: „Pirmas šilumos punktas, kuriame lankiausi jau dirbdamas, niekuo nesiskyrė nuo matytų studijų metu. Tai buvo tipinis modernus punktas – siurblys, du šilumokaičiai karštam vandeniui ir šildymui, apskaitos bei kiti įrenginiai. Tačiau vėliau teko sutikti daug įdomesnių eksponatų – labai didelių gamybos įrenginių. Tokių didelių net studijų metu nebuvau matęs, sunku buvo suvokti jų tikrąjį dydį.“

E. Bartkaus teigimu, jo darbe rutinos nėra: „Dirbu gamybos planavimo skyriuje, kuris sistemina ir skaičiuoja gamybos rodiklius, todėl kiekvieną mėnesį turime apskaičiuoti, kiek patiekta šilumos į tinklą, kokie buvo katilų naudingumo rodikliai tą mėnesį, kas nukrypo nuo plano, išsiaiškinti, kodėl nukrypo, ir pan. Todėl mano darbai yra orientuoti į ilgesnius laiko intervalus ir planavimą. Pastatų energetika nuolat kinta ir atsinaujina, todėl daugelis naujų technologijų netrukus tampa įprasta norma.“

Apie specialistų trūkumą kalba ir įmonės atstovai, todėl jie aktyviai prisideda prie studijų proceso ir remia studentus. Jau antrus metus AB „Vilniaus šilumos tinklai“ pastatų energetikos studijų programą pasirinksiams penkiems gabiausiems studentams per pirmuosius studijų metus kas mėnesį skirs 100 eurų stipendiją. *Autorė yra VGTU Komunikacijos projektų vadovė*

MOKSLAS – VISUOMENEI

Vertikaloji žemdirbystė

Niujorke, Tokijuje, Bankoke ir kituose pasaulio megapoliuose, siekiant pagerinti darbuotojų emocinę būklę, biurų stogus, balkonus, sienas stengiamasi apželdinti vertikaliuose sistemose augančiais augalais. Mums Lietuvoje, norint paganyti akis žaliame fone, dažniausiai pakanka vien pažiūrėti pro langą. Tačiau ekspertai ragina į vertikaliuosius žemdirbystės privalumus pažvelgti kitu kampu, nes vieniems tai gali tapti smagiu vienos vasaros nuotykiu, o kai kam – ir pastovių papildomų pajamų šaltiniu. Bazilikų – 2,3 kg, čiobrelių – 1,9 kg, mėtų – 4,5 kg, žemuogių – 3 kg, aitriųjų paprikų – 19,2 kg, pomidorų – net 23 kg! Tokius derlius iš vertikaliųjų sistemų 1 kv. m ploto gavo žalumynų ir daržovių augintojai, dalyvavę bendrame eksperimente su Vytauto

Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos (VDU ŽŪA) mokslininkais.

Tiks norintiems vartoti atsakingai

Šio trejus metus vykusio parodomąjo projekto vykdytoja – VDU ŽŪA Agronomijos fakulteto docentė dr. Judita Černiauskienė pastebi, kad pastaruosiu metu žmonės vis dažniau nori taikyti aplinką tausojančias technologijas. O vertikaloji žemdirbystė ir yra viena tokių technologijų, nes augalai šiuo atveju auginami ne specialiai paruoštame tirpale, o natūraliame dirvožemyje, praturtintame kompostu, taikoma laistymo sistema taupomas vanduo, eksperimento metu augalų nė karto neprireikė papildomai tręšti, ginti nuo ligų ar kenkėjų cheminiais

Vertikaloji žemdirbystė

preparatais. Be to, nustatyta, kad jų derlius yra gausesnis, nei auginant analogiškame daržo ar šiltnamio plote, o cheminėmis savybėmis, sukauptų eterinių aliejų kiekiais augalai nenusileidžia natūraliame grunte auginamiems savo gentainiams.

„Tikėtina, kyla klausimas, kam rinktis vertikalių auginimo būdą, jeigu galima tai įprastai daryti darže ar laukuose. Iš tiesų ši sistema puikiai tinka urbanistinėse vietovėse, kuriose žmonės neturi žemės ir galimybių užsiauginti prieskoninių ar vaistinių augalų atvirame grunte, tačiau gali tai sėkmingai daryti savo namų balkone ar terasoje. Taip pat tokios sistemos tinka kiemelius turintiems restoranams, kaimo turizmo sodyboms, ūkiams, kurių dirvožemis yra nederlingas ir, norint jį visą praturtinti, reikėtų didelių investicijų“, – vertikaliuosius žemdirbystės sistemų pritaikymo galimybes komentuoja J. Černiauskienė.

■ Nukelta į 8 p.

IŠKILIOS ASMENYBĖS

Vertikaloji žemdirbystė

■ Atkelta iš 7 p.

Suteikia galimybę rinktis

Pašnekovė neabejoja, kad vertikaloji žemdirbystė galėtų sėkmingai rasti savo vietą vaikų darželių, mokyklų, ligoninių, senjorų globos namų teritorijose. Vaistiniai ir prieskoniniai augalai ne tik praturtintų tokių įstaigų lankytojų ir gyventojų valgia-raščius, bet ir būtų švietimo bei sveikatinimo aromaterapijos priemonė. Kaimo vietovėse prie fermų, sandėlių ar kitų ūkininkų pastatų sienų įrengtos vertikalios valgomųjų augalų auginimo sistemos ūkininkams duotų ir papildomų pajamų.

„Pastaruosiu metu vis dažniau kalbama apie tai, kad, siekiami tvarumo, turėtume kuo labiau stengtis trumpinti maisto tiekimo grandinę – nuo lauko iki stalo. Vertikaloji žemdirbystė leistų vartotojams tiekti šviežius, kokybiškus žalumynus, kurie yra ypač jautrūs transportavimui ir ilgesniam laikymui. Abejočiau, kad vertikalios sistemos artimoje ateityje pakeis horizontalų dirvožemį,

Žemuogių auginimas ant sienos

Vertikaloji žemdirbystė. Daržovės auga ant išorinių ir vidinių sienų

tačiau tai yra alternatyva rinktis“, – dėsto pašnekovė, atkreipianti dėmesį, kad vertikalios sistemos yra itin patogios, nes, imant derlių, žmogui nereikia lankstyti. Be to, nei uogos, nei prieskoniniai niekada nebūna žemėti, liūtys priplakti prie grunto.

Vertikaliosios žemdirbystės sistema pirmiausia išbandė VDU ŽŪA mokslininkės – dr. Judita Černiausienė, dr. Jurgita Kulaitienė ir dr. Živilė Juknevičienė. Siekiant sukaupti mokslu pagrįstus duomenis, kurie leistų teikti rekomendacijas kitiems augintojams, eksperimentas buvo išplėstas į šešių partnerių teritorijas – biodinaminį, ekologinius ir intensyvią gamybos ūkius. Buvo stebimas vienmečių ir daugiamečių augalų augimas, taikant skirtingus tręšimo ir laistymo režimus, skaičiuotas derlius.

Technologija pareikalaus investicijų ir šiek tiek žinių

VDU ŽŪA mokslininkė dr. Jurgita Kulaitienė pasiryžusiems jau šį sezoną išbandyti vertikalią žemdirbystę pataria pagalvoti, kokius augalus – vienmečius ar daugiame-

čius – jie ketina auginti, taip pat įvertinti būsimas auginimo sąlygas. Į vertikalias sistemas ekspertė pataria sodinti augalų daigus, kurių nesudėtinga užsiauginti patiems iš sėklų ant palangės ar šiltnamyje, arba galima pasidauginti auginiais (stiebo dalimis su 1–3 lapeliais). Prekybos centre įsigyto baziliko ar mėtos stiebelius galima padalinti į dalis, nukirptą augalo dalį pamerkiant į vandenį. Po 14 d. nauji augaliukai pradeda leisti šaknis. Taip iš vieno vazonėlio motininio augalo galima gauti 20–30 stiprių daigų.

„Perkeliant daigus į sistemą, svarbu atkreipti dėmesį, kad augalas, užauginantis didesnę lają, jokių būdu neužgožtų smulkesnio augalo. Dėl šios priežasties reikia įvertinti ir tinkamai parinkti bei sugrupuoti augalų rūšis ir veisles“, – įspėja pašnekovė.

Kitas svarbus žingsnis – pasirinkti tinkamo dydžio modulį, kad augalui augti pakaktų žemės, o augintojui būtų patogus augalus sodinti ir prižiūrėti. Labai svarbu ir parinkti tinkamą vietą moduliui pakabinti. Rekomenduojama parinkti saulėtą, nuo didelių vėjų apsaugotą vietą, Jokiu būdu ne-

patariama statyti modulio šiaurinėje pusėje. Vertikalios sistemos galima montuoti ant sienos, tvoros ar sumontuoti joms specialius stelažus.

Dar viena labai svarbi sąlyga – užtikrinti augalų drėkinimą. Tam būtina sumontuoti laistymo sistemą. Labai svarbu nepamiršti sukonstruoti ir vandens nubėgimo lataką ar surinktuvą. Jeigu modulis kabinaamas ant sienos, būtina ją apsaugoti nuo drėgmės.

VDU ŽŪA moksliniuose tyrimuose naudojamų vertikalių augalų auginimo sistemų konstrukcija buvo pagaminta iš augalų auginimui tinkamo plastiko su įrengta drėkinimo sistema. Plastikinės konstrukcijos buvo pasirinktos neatsitiktinai: plastikas yra daug lengvesnis už metalinį analogą, o palyginti su mediena – atsparus drėgmei ir augalų ligoms bei kenkėjams. Plastiką apsaugo tvirtinamą pagrindą nuo drėgmės, todėl plastikinį modulį galima tvirtinti tiesiogiai ant sienos. Be to, plastiką galima perdirbti ir panaudoti daug kartų. Svarbus konstrukcijos elementas – kokosų plaušas, kuris užtikrina aeraciją, lengvą vandens pratekėjimą ir augalų šaknų išvirtinimą.

Visas auginimo modulis gali būti užsodinamas augalais tiek prieš montavimą, tiek jau sumontavus. Šis metodas gali būti naudojamas lapinių daržovių, prieskoninių ir vaistinių žolelių, uoginių augalų auginimui. Tačiau tokios konstrukcijos nėra pigios, todėl daržininkas mėgėjas gali rinktis ir paprastesnius vertikaliuosius žemdirbystės variantus – lovelius, pintines, vilnones ar plastikines kišenes, plastiko butelius. Parengė VDU ŽŪA Živilė Mediekšienė, Marketingo ir komunikacijos departamento specialistė ■

JAUNOJO TYRĖJO PUSLAPIS

Žemė mums duota kaip dovana, kuria turime tinkamai rūpintis

Nors Lietuva, vertinant ekologinę žemdirbystę, dar smarkiai atsilieka nuo savo kaimynių, nauji tyrimai teikia vilčių. Itin pozityviai nuteikia žinia, kad labiausiai ekologinių žinių taikymu domisi jaunoji ūkininkų karta: ji pirmenybę teikia ne pelnui, o aplinkos apsaugai. „Ribos tarp skirtingų mokslo sričių vis labiau nyksta, kartais sujungdamos, regis, visiškai nesisiejančius dalykus. Kuo toliau, juo labiau matome, kad, sujungę etikos, edukologijos, technologinių ir ekonominių mokslų pasiekimus, mes pagaliau galėsime sukurti iš tiesų tvarią bei sveiką aplinką“, – teigia Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Miškų ir ekologijos fakulteto doktorantas Rūtenis Jančius.

Tame pačiame universitete teologijos bakalauro studijomis tyrėjo kelią pradėjęs R. Jančius šiuo metu etine perspektyva gilinaisi į ekologiją, analizuodamas, kokie veiksniai daro įtaką vienokiems ar kitokiems ūkininkų priimamiems sprendimams. „Juk būtent jie yra ta visuomenės dalis, kurios požiūris į ekologiją yra lemiamas. Nuo jo priklauso mūsų maisto kokybė, dabartinė Lietuvos dirvožemio, gyvosios gamtos ir vandens išteklių būklė bei ateitis“, – teigia R. Jančius.

Ekologija. Asoc. nuotr.

Renkantis gyvenimo kelią, itin svarbus ryšys su gamta

R. Jančiaus teigimu, tyrimas atskleidė viltingų dalykų. Džiugina faktas, kad net 39 proc. apklaustųjų argumentavo žemdirbio profesiją pasirinkę dėl to, kad nori dirbti gamtoje. Tai leidžia daryti prielaidą, kad į žemės ūkį ateina žmonės, augę kaime, pozityvų santykį su gamtine aplinka susikūrę dar ankstyvoje vaikystėje ir norintys jį toki išlaikyti ateityje. Kitas svarbus veiksnys,

renkantis žemdirbio kelią, – šeimos tradicijos tęstinumas, kai žemės ūkio veikla perimama iš tėvų ir senelių. Į klausimą, ar žmogus priskiria save prie besidominčiųjų ekologija, daugiau teigiamų atsakymų sulaukta iš vyrų nei moterų. Tačiau praktinėje veikloje šiuo požiūriu atsakingesnės ir aktyvesnės yra moterys.

Jaunimas suvokia ryšį tarp ekologijos ir visuomenės gerovės

„Ypač pozityviai nuteikia tai, kad labiausiai ekologinių žinių taikymu domisi jauni, 20–40 metų amžiaus ūkininkai. Tai atskleidė ir tyrimas, ir ekologinio ūkininkavimo pagrindų kursai: į sektorių ateina jauni žmonės, kuriems prioritetas yra ne pelno marža, o aplinkos apsauga“, – kalba pašnekovas, pastebintis, kad jauniems žmonėms toks požiūris veikiausiai buvo išugdytas mokykloje, universitete, ūkininkams skirtų seminarų,

konferencijų ir lauko dienų metu. Ir tai patvirtina faktą, koks atsakingas vaidmuo šiuo atveju tenka švietimo sistemai.

Nepriklausomai nuo to, ar ūkyje dirbama intensyviai, ar ekologiškai, net 96 proc. apklaustųjų atsakė, kad lemiamas veiksnys, skatinantis pozityvų požiūrį į ekologiją, yra sveikata. „Tai – taip pat žingsnis į priekį, parodantis, kad žmonėms svarbi yra maisto ir vandens kokybė, tiesiogiai koreliuojanti su cheminių medžiagų kiekiu, naudojimu žemės ūkyje. Antras svarbus veiksnys – taika. Žmonės suvokia, kad, dėl ekologinių katastrofų pritrūkus maisto ir vandens, labai greitai gali būti prieita ir prie aštrių karinių konfliktų“, – teigia R. Jančius.

Žemei reikia duoti atitinkamą gražą

„Jeigu mūsų visų tikslas Lietuvoje turėti darnų, tvarų žemės ūkį, ūkininkai jiems patikėtą žemę turi priimti kaip dovana, o ne kaip eilinę materialią nuosavybę, su kuria galima elgtis kaip panorėjus. Žodžių junginys „Žemė – maitintoja“ skamba nešiuolaikiškai ir banaliai? O be reikalo! Žemė duoda viską, kad žmogus išgyventų. Ji turi išteklis,

■ Nukelta į 9 p.

Žemė mums duota kaip dovana, kuria turime tinkamai rūpintis

■ Atkelta iš 8 p.

kuriais dalijasi. Vadinasi, ir ūkininkas turi suvokti, kad žemė jam yra dovana, skatinanti duoti atitinkamą grąžą, nes žemė amžinai nevergaus“, – įspėja pašnekovas.

Pasak jo, visiškai suprantama, kad iš žemės ūkio veiklos pragyvenantis žemdirbys yra priverstas žemę eksploatuoti. Tačiau tarp žemės naudojimo ir nuodijimo negali būti rašomas lygybės ženklas, nes tai – tiesus žmonijos kelias į susinaikinimą.

„Esu kategoriškas. Ūkininką, kuris šiaudien turi du daržus – vieną savo šeimos stalui, o kitame augina chemizuotą produkciją, skirtą parduoti, atvirai vadinu moraliniu nusikaltėliu“, – teigia R. Jančius ir pastebi, kad vyresnioji lietuvių karta į ekologinį judėjimą traukiasi vangiai. Prieš keletą metų Europos Sąjungoje įvedus reikalavimą dalyje valdomų plotų auginti dirvožemį tausojančius augalus, buvo kilęs nemenkas mūsų šalies ūkininkų pasipriešinimas. O kai kuriuos

VDU doktorantas Rūtenis Jančius

kaimo vietovių gyventojus iki šiol piktina netgi prievolė įsigyti šiukšlių konteinerį, mat dešimtmečius buvo įprasta šiukšles „laidoti“ artimiausiam miškelyje.

Ekologiškumu atsiliegame nuo kaimynų

„Kita vertus, nereikia pamiršti, kad mes tik 30 metų gyvename demokratinėje šalyje. Istorinę kuprą, kad iš chemikalais permerktos žemės ūkio reikia spausti maksimumą, kuri

laiką dar, deja, teks neštis“, – apgailestauja tyrėjas, prisipažįstantis, kad Europos susitarimą dėl Žaliojo kurso šiandien jis laiko tuo geruoju botagėliu, kuris, nori nenori, keis požiūrį į gamtinį kapitalą. „Žaliojo kursas yra kryptis į visuomenės sveikatą ir gerovę, nes šie dalykai labai priklauso nuo aplinkos, kurioje gyvename. Tikėkimės, kad, jeigu ateityje kuris nors ūkininkas elgsis priešingai, negu nori visuomenė, politiniu lygmeniu bus priimti atitinkami sprendimai, koreguojantys tokį elgesį, t. y. sankcijos, baudos, elgesio korekcijos kursai, kokie šiuo metu organizuojami smurtaujantiems artimoje aplinkoje ar kelių eismo taisyklių pažeidėjams“, – dėsto tyrėjas.

Paklaustas, kokios šalys, formuojant žemdirbių požiūrį į ekologiją, Lietuvai šiaudien galėtų būti pavyzdys, R. Jančius teigia, kad absoliuti Europos Sąjungos lyderė yra Austrija, kurioje net 25 proc. žemės ūkio naudmenų sudaro ekologinis žemės ūkis. Tačiau toli nereikia ieškoti ir kitų pavyz-

džių – kaimyninėje Latvijoje ekologiškai dirbama apie 15 proc. plotų, Estijoje – 22,3 proc., o Lietuvoje – tik 8,1 proc.

„Lietuvos žemės ūkio politikos formuotojus raginčiau aktyviau pasidomėti, kokiomis priemonėmis kaimynai latviai ir estai skatinami rinktis ekologinio ūkininkavimo modelį, puoselėti savo ekosistemas. Deja, mūsų viešojoje erdvėje vyresniosios politikų kartos atstovai vis dar leidžia sau papostringauti, kad „žaliojo kursas“ yra utopija, darysianti nepataisomą žalą ekonomikai. Tokie žmonės turėtų būti nutildyti, nes jų žodžiai tik demotyvuoja jaunąją ūkininkų kartą: tyrimo rezultatai rodo priešingas tendencijas ir teikia vilties, kad Lietuvos ūkininkai laisva valiai norės ir gebės prisijungti prie Europos Sąjungos siekio 25 proc. žemės ūkio naudmenų plotų ūkininkauti ekologiškai. Būtent tai turėtų būti ir vienas svarbiausių Lietuvos, kaip gerovės valstybės, tikslų“, – reziumuoja R. Jančius. *Parengta pagal VDU ŽŪA pranešimą* ■

GRIMASOS

Mokesčių mokėtojų parama neturi būti naudojama prabangos prekėms pirkti

Mykolas Majauskas

Prabanga nėra blogis ar nusikaltimas, tačiau mokesčiai turi būti tinkamai sumokėti, o valstybės parama naudojama pagal paskirtį. Lietuvos transporto saugos administracijos duomenimis, pandemijos metu juridiniai asmenys įsigijo daugiau kaip 100 pramoginių katerių, katamaranų, vandens motociklų ir jachtų, kurių vertė siekia ir milijonus eurų. Panaši tendencija buvo ir ankstesniais metais. Absoliuti dauguma šių įmonių yra nesusijusios su vandens transportu, vandens sportu ar pramogine veikla. Daugiausia tai yra nekilnojamojo turto, krovininių pervežimo, statybinų medžia-

gu, tabako gaminių kompanijos, advokatų bendrijos. Kyla klausimas, kam įmonėms reikalingos jachtos, jei tai nėra susiję su jų tiesiogine veikla.

Neretai **prabangaus turto įsigijimo, išlaikymo ir eksploatavimo išlaidos įtraukiamos į įmonių veiklos sąnaudas**. Taip susigrąžinamas pridėtinės vertės mokestis ir mažinamas pelno mokestis. Toks turtas dažnai naudojamas ir **asmeniniams** poreikiams, tačiau gauta nauda neapskaitoma kaip pajamos natūra. Taip išvengiama ir gyventojų pajamų mokesčio. Daugiau kaip pusę šių įmonių yra oficialiai pripažintos nukentėjusiomis nuo COVID-19 pandemijos. Todėl dauguma jų sulaukė mokesčių mokėtojų paramos – subsidijų už prastovas, subsidijų darbo vietų išlaikymui ar tiesiog valstybės skiriamos verslo skatinimo paramos.

Teisės aktai neleidžia atskleisti šių įmonių pavadinimų. Lygiai kaip ir įmonių, kurios pasinaudojo mokesčių mokėtojų parama ir įsigijo prabangius automobilius. Viešojoje erdvėje pristatyti sąrašai neturi nieko bendra su Valstybinės mokesčių inspekcijos turimais sąrašais, kurie nebuvo paviešinti. Ir nors pavadinimų atskleisti negaliu, pateiksiu

keletą pavyzdžių:

Įmonė, užsiimanti naminių gyvūnėlių maisto prekyba, gavo daugiau kaip 20 tūkst. eurų subsidijų darbo vietų išsaugojimui ir įsigijo 17 tūkst. eurų kainuojantį vandens motociklą.

Įmonė, užsiimanti pastatų inžinerinių sistemų remontu, gavo 30 tūkst. eurų subsidiją darbo vietų išsaugojimui, 40 tūkst. eurų paramą, skirtą verslo skatinimui, ir įsigijo 18 tūkst. eurų kainuojantį vandens motociklą.

Įmonė, teikianti siuvimo paslaugas, gavo 20 tūkst. eurų subsidiją už prastovas ir darbo vietų išlaikymui ir įsigijo šimtus tūkstančių eurų kainuojantį prabangų laivą.

Įmonė, užsiimanti sanitarinių įrenginių prekyba, gavo 3 tūkst. eurų subsidiją, skirtą mikroįmonėms, ir įsigijo 14 tūkst. eurų kainuojantį vandens motociklą.

Nekilnojamojo turto agentūra gavo 4 tūkst. eurų subsidiją, skirtą mikroįmonėms, ir įsigijo 34 tūkst. eurų vertės pramoginį laivą.

Įmonė, užsiimanti krovininiu sausumos transportu, gavo 160 tūkst. eurų subsidiją darbo vietų išsaugojimui, 90 tūkst. eurų subsidiją už prastovas ir įsigijo 15 tūkst. eurų vertės vandens motociklą.

Įmonė, užsiimanti sunkiasvorės technikos remontu, gavo 60 tūkst. eurų subsidiją darbo vietų išsaugojimui ir įsigijo 14 tūkst. eurų vertės vandens motociklą.

Įmonė, užsiimanti tarptautinių pervežimų paslaugomis, gavo 80 tūkst. eurų subsidiją darbo vietų išsaugojimui, 170 tūkst. eurų subsidiją verslo skatinimui ir įsigijo 14 tūkst. eurų vertės vandens motociklą.

Įmonė, užsiimanti žvyro ir molio kasyba, gavo 110 tūkst. eurų verslo skatinimo subsidiją ir įsigijo 22 tūkst. eurų vertės pramoginį laivą.

Duomenys yra preliminarūs ir dar tikslinami. Prašysime, kad Valstybinė mokesčių inspekcija išsiaiškintų, ar prabangaus turto įsigijimas ir išlaikymas nėra įtrauktas į veiklos sąnaudas, ar įmonių įsigytas prabangus turtas nėra naudojamas privatiems poreikiams, ar nebuvo piktnaudžiaujama mokesčių mokėtojų parama. Pasitvirtinus tokiems atvejams, prašysime užtikrinti, kad mokesčiai būtų tinkamai sumokėti ir valstybės parama sugrąžinta į valstybės biudžetą. *Autorius yra Seimo narys, Biudžeto ir finansų komiteto pirmininkas. Parengta pagal Seimo pranešimą* ■

Reikalavimas paneigti LRT eteryje paskleistą tikrovės neatitinkančią informaciją

Reikalaujame paneigti tikrovės neatitinkančią informaciją, kuri buvo paskelbta gegužės 17 d. portale lrt.lt publikuotame Indrės Makaraitytės straips-

nyje „LRT tyrimas. Už Šeimų maršo rengėjų ir rėmėjų – antiNATO mitingų šleifas, pronacistinės organizacijos ir ryšiai su VSD ataskaitose minimais asmenimis“, į LRT Tarybą,

generalinę direktorę ir etikos inspektorę oficialiai kreipėsi Centro partija-Tautininkai ir Lietuvos tautininkų ir respublikonų sąjunga bei jų pirmininkai N. Puteikis ir

S. Gorodeckis bei Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, buvęs Seimo narys G. Songaila.

Poetas Vytautas Mačernis. Lyg būtų šalia...

Dr. Leonas Milčius

Šių metų birželio 5 d. sukako 100 metų, kai gimė tragiškai žuvęs poetas Vytautas Mačernis.

Kiek kartų važiuotum pro Žemaičių Kalvarijas į Barstyčius, Šarnelės kaime dairaisi, bene pamatysi žmogų, kurio akyse atpažintum tikrą karalių, taip anksti ir tragiškai užgesusią poezijos žvaigždę Vytautą Mačernį. Stovėdamas ant kalvos, kur medžių apsuptyje yra kapas ir paminklas su jo vardu bei pavarde ir dviem datomis, dažnai pažvelgi į laukus, ar tik nepamatysi jo beeinančio pro rugių lauką ar žydinčius dobilus. Deja, tos vizijos jau neišvystame.

Vėlokai sužinojau apie poetą V. Mačernį ir jo kūrybą. Tik būsimoji žmona Simona Kaubrytė, kurios tėvai gyveno ne per toliausiai esančiame Laumių kaime ir kuri mokėsi Barstyčių vidurinėje mokykloje, dažnai kalbėdavo apie Šarnelės kaime gimusį ir gyvenusį poetą, o tuometinėse Žemaičių Kalvarijose, pervadintose į „Varduva“, parodėdavo vietą, kur jis žuvo, baigiantis Antrajam pasauliniam karui. Per draugus gavome ir 1970 m. išleistą eilėraščių knygą

„Vytautas Mačernis. Žmogaus apnuoginta širdis“. Viskas lyg naujai nušvito. Gal ne veltui bendramoksliai Poetą vadindavo Vyčiu. Džiaugiuosi, kad vėliau teko pabūti ir Mačernių sodyboje, lankyti name, kur poetas gyveno ir kūrė.

Vėliau teko skaityti ne vieną straipsnį apie V. Mačernio kūrybą, gyvenimą, tačiau jau minėtos knygos išanga „Vytauto Mačernio kelias“, kurią parašė literatūros kritikas Vytautas Kubilius, savotiškai atvėrė vartus į unikalią V. Mačernio poezijos pasaulį. Tik supranti, kad ne tau jį visiškai pažinti, suprasti, kaip toks talentas šioje sunkioje Žemaitijos žemėje galėjo gimti, užaugti ir sužydėti, suskambėti. Ir ne bet kokiais, bet amžinai žydinčiais, amžinai jaudinančiais žiedais. Kaip galėjo toks jaunas žmogus panirti į tokias filosofinių minčių, išgyvenimų gylumas? Gali tik pasvajoti, į kokią pasaulinį poezijos kalną jis būtų virtęs, jeigu ne tas, mirtį atnešęs, šrapnelio gabalėlis? O gal tokia Dievo valia, kad jam leista ilsėtis Žemaitijos žemėje, kurią jis taip mylėjo, vaikystės laukų kalvoje, o ne kokiame šaltame Sibire ar kažkur už Atlanto. Čia jį gali lankyti, mylėti visa Lietuva.

Suprantu, kad ne man savo sugrubišiais eilėraščių poeto šimtmečio sukakties proga (gimė 1921 m. birželio 5 d.) tinkamai

pagerbti poetą V. Mačernį. Bet kodėl laikyti ir gesinti tas skurdžias kibirkštėles, kurios širdyje rusena, norint nors kiek jo atminčiai nušvisti šiame laikinajame pasaulyje? Kas žino, kiek dar kartų bus leista mano akimis jo ieškoti Šarnelės kaime, piliakalnyje, ar senų medžių apsuptoje kalvoje?

Šarnelė

(Poetui Vytautui Mačerniui)

Nedidelis šis kaimas, oi nedidelis:

Keli namai, vingiuotas kelias,

Gandralizdis, dar kelios obelys

Ir žydinčių gėlių darželiai.

Vidudienis. Tylu. O noris taip sutikti

Ateinantį, karališkai išdidų –

Kam lemta čia per amžius pasilikti! –

Poetą, tragiškai nutilusį.

Kaskart, atrodo, net širdis nutyla...

Ir kam jai vargšei plakti, kai garsiau už viską

Eilėraščiai dangaus kalba prabyla.

Matyt, kitaip ir žvaigždės čionai naktį tviska.

Jaunystės mintys liejos gyvais žodžiais,

Skambiais sonetais iš po plunksnos dygo...

Tarsi žiedais lig šiol jais žmonės grožis,

Sugulusiai į nuostabiausią knygą.

*Nesutikau. Tik aukštoj liepoj paukštis klykė,
Kad aš einu tarsi jau būčiau aklas
Ir nematau kaimo gale ryškios rodyklės
„Poeto Vytauto Mačernio kapas“.*

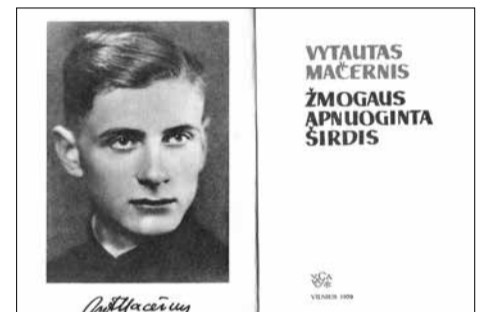
Šarnelės kaimas

Šarnelės piliakalnis

Tragiškai žuvusio poeto Vytauto Mačernio kapas

Knyga „Žmogaus apnuoginta širdis“ (1970)

IŠKILIOS ASMENYBĖS

Gražbylės Venclauskaitės atminimas

Gegužės 31-ąją paminėtos Šiaulių miesto garbės pilietės, „Aušros“ muziejaus mecenatės, advokatės Gražbylės Venclauskaitės (1912–2017) 109-osios gimimo metinės. Šiaulių miesto garbės pilietis vyskupas Eugenijus Bartulis, Šiaulių miesto mero pavaduotojas Egidijus Elijošius, „Aušros“ muziejaus direktorius Raimundas Balza ir muziejininkai pagerbė G. Venclauskaitės atminimą prie Venclauskių šeimos kapo Senosiose (Talkšos) miesto kapinėse. Šventė tęsėsi „Aušros“ muziejuje (Venclauskių namuose). Koncertavo Sauliaus Sondeckio menų gimnazijos mokiniai, vadovaujami Šiaulių miesto garbės pilietės mokytojos Nijolės Prasevičienės.

G. Venclauskaitę priminė Raimundas Balza, visų Šiaulių miesto garbės piliečių vardu kalbėjo vyskupas Eugenijus Bartulis. Vicemerai E. Elijošius „Aušros“ muziejui įteikė G. Venclauskaitės portretą (dailininkas – Linas Grybė). Restauruotus Venclauskių namus ir jų ekspoziciją renginio dalyviams pristatė taip pat gimtadienį šventės muziejaus direktorius R. Balza.

1991 m. Gražbylė ir Danutė Venclaus-

kaitės namus dovanavo Šiaulių „Aušros“ muziejui, iškėlusios sąlygą, kad pastatas visada priklausys visuomenei ir jame veiks muziejus. Gražbylės Venclauskaitės krikšto tėveliu, pasiūlęs ir jos vardą, buvo filosofas Vydūnas. Parengta pagal „Šiaulių kraštą“ ir kitus šaltinius

Gražbylė Venclauskaitė. Rolando Parafinavičiaus nuotr.

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Minėdami Mariją Gimbutienę, pagerbkime ir jos tėvus – gydytojus Alseikas

Regina Vaišvilienė

Tėsinys. Pradžia – Nr. 10 (675)

Grižusi į Lietuvą, 1910 m. Veronika pradėjo savarankišką gydytojos praktiką Ukmergėje. Ji greitai įgijo pasitikėjimą, jos geras vardas pasklido po visą apylinkę ir už jos ribų. Baigęs studijas, į Ukmergę atvyko ir Danielius Alseika, turėdamas gerklės, nosies ir ausų gydytojo diplomą. 1910 m. Veronika ir Danielius susituokė. Sužadėtuves, kaip prisimena Veronika, įvyko neįprastomis aplinkybėmis: „Danielius Alseika atvyko manęs aplankyti ir pavasarioti. Gražiai praleidome dvi savaites ir abu sugrįžome į Lietuvą. Dėmėtosi šiltinės epidemijos apimtoje vietovėje pasižadėjome vienas kitam, susižadavome.“ Vestuves iškėlė brolis kunigas Pranas Janulaitis.

Veronika ir Danielius buvo išsiskiriančios asmenybės – gražūs, veiklūs, visa širdimi atsidavę savo krašto ir jo žmonių gerovei. Kaip jiems buvo įprasta, greitai ir Ukmergėje

jie įsitraukė į visuomeninį vietos gyvenimą, organizavo lietuvių moksleivių vaidinimus, kvietė atlikėjus, švietė visuomenę, gydė visus, neskirdami nei luomo, nei tautybės. Po kurio laiko Danielius Alseika buvo paskirtas valsčiaus gydytoju į Siesikus.

1912 m. Alseikos susilaukė sūnaus Vytauto. Danielius jautė, kad jam trūksta praktikos, ir 1913 m. išvyko į Vieną. Netrukus aplankyti jo, taip pat ir pasitobulinti nuvyko ir Veronika. 1914 m. rugpjūtį prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas nutraukė visus jaunos šeimos ateities planus. Alseikos tuoj sugrįžo į Lietuvą, nes jų mažametis sūnus buvo paliktas artimųjų priežiūrai. Danielius buvo mobilizuotas ir kaip karo gydytojas išsiųstas į Rytprūsių frontą. Veronika gavo darbą Vilniaus Raudonojo kryžiaus ligoninėje.

Frontui artėjant, iš Vilniaus ji pasitraukė į Voronežą, kur tuo metu jau buvo nemažai lietuvių pabėgėlių, tarp jų – ir sesuo odontologė Julija Janulaitytė-Biliūnienė. Voroneže

Minėdami Mariją Gimbutienę, pagerbkime ir jos tėvus – gydytojus Alseikas

■ Atkelta iš 10 p.

Veronika dirbo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti komitete, tikrino mokinių sveikatą, bendrabučius, maistą, gydė savus, tačiau toks darbas – ne Veronikai. Suradusi skelbimą, kad Šiaurės–Vakarų fronte reikalingas akių ligų gydytojas, ji su mažu vaiku išvyko į Minską. Ten dirbo keliose ligoninėse, aktyviai reikišėsi Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti komitete, rūpinosi lietuvių kariais. Tinkamai progai pasitaikius, pareikalavo, kad į Minską būtų perkeltas ir jos vyras gydytojas D. Alseika. 1918 m. vasarį vokiečių kariuomenė užėmė Minską.

Po revoliucijos Rusijoje prasidėjusi suirutė skubino tautiečius grįžti į Lietuvą, juo labiau kad 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė nepriklausomybę. Dėl vis labiau plintančių infekcinių ligų vokiečiai įvedė karantiną. Grįžtantieji į Lietuvą privalėjo gauti sveikatos pažymą arba išbūti nustatytą karantino laiką. Pabėgėlių srautas vis augo, gyvenimo sąlygos blogėjo, žmonės vargo, daugumai pabėgėlių reikėjo medicininės pagalbos. V. Alseikienė buvo vienintelė lietuvė gydytoja, kuri, be savo tiesioginių pareigų ligoninėje, buvo įsipareigojusi dirbti savanore Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti komitete.

V. Alseikienė, gerai mokėjusi vokiečių kalbą, gydė vokiečių štabo karininkus. Paaikėjo, kad vienas iš štabo karininkų 1906–1908 m. kartu su Veronika studijavo mediciną Berlyne. Veronika, pasinaudojusi šia pažintimi, iš vokiečių štabo gavo pritarimą atidaryti pabėgėlių karantino ir skiepijimo nuo raupų punktą, kas labai palengvino grįžtančiųjų vargus. Dėl jos išradimo, organizuojant rinkliavas, o iš turtingesnių imant mokesčių ir už skiepus, buvo galima padėti grįžtantiems neturtingiems tautiečiams, o vėliau ir gauti leidimą išvežti karo ligoninės, kurioje dirbo D. Alseika, inventorių.

Siekiant išsaugoti ir legalizuoti ligoninę bei jos turtą, buvo įkurta Lietuvių sanitarinės pagalbos draugija, kurios įstatuose buvo įrašyta galimybė kurti ligonines ir kitas sveikatos įstaigas. Į valdybą buvo išrinkti dr. V. Alseikienė, dr. Vl. Bagdonas, karo felčeris A. Krutulys, P. Mičiulis ir dr. D. Alseika. Pastarasis tapo valdybos pirmininku.

Dėl ypatingų organizacinių gebėjimų Alseikoms pavyko įrengti ligoninę ir polikliniką apleistame trijų aukštų pastate Vilniaus g. 28 (dabar – Nr. 25) ir 1918 m. spalio mėnesį laikraštyje „Darbo balsas“ (1918, Nr. 6, p. 13, 14) pasirodė pranešimas apie Lietuvių

sanitarinės pagalbos draugijos ligoninės atidarymą. Skelbime buvo nurodyta draugijos naujoji valdyba, kurią sudarė: gydytojai D. Alseika, V. Bagdonas, V. Kairiūkštis, V. Janulaitytė-Alseikienė, J. Bagdonavičius, A. Vileišis, provizorius J. Dyša ir p. P. Mičiulis. Veronika vadovavo Akių ligų skyriui ir tuo pat metu atidarė privatų akių ligų kabinetą tame pačiame bute, kuriame apsigyveno jos šeima (kaip jau minėta, Jogailos g. 9, dabar – Nr. 11). Šalia apsigyveno ir sesuo Julija Biliūnienė-Matjošaitienė su šeima.

Į Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos veiklą įsitraukė dr. Jonas Basanavičius ir kiti Vilniuje gyvenę ar sugrįžę iš Rusijos gydytojai: A. Hagentornas, J. Augevičius, V. Nagevičius, J. Biliūnienė, anksčiau išvardyti valdybos nariai ir kt. (plačiau apie tai skaitykite „Vilniaus fenomenas – Lietuvių sanitarinės pagalbos draugija, ligoninė ir poliklinika, veikusios 1918–1941 m.“, „Mokslo Lietuva“, 2019, Nr. 5–7).

Lietuvių sanitarinės pagalbos ligoninėje gydytojai už darbą gaudavo nuošimčius. Veronika prisimena, kad jos uždėtis ligoninėje dažniausiai būdavo skiriamas ligoninės ar poliklinikos reikmėms, o šeimos pragyvenimui ji užsidirbdavo iš privačios praktikos. Abu Alseikos, be darbo ligoninėje, tik grįžę į Vilnių, įsitraukė į visuomeninę veiklą. Danielius Alseika 1918 m. lapkričio mėnesį buvo nuo liaudininkų kooptuotas į Lietuvos Tarybą. 1920 m. ėjo Sveikatos skyriaus vedėjo pareigas. Jam teko atsakomybė suvaldyti šiltinės epidemiją.

Vilnių užėmus lenkams, D. Alseika išvyko į JAV, rinko aukas „Varpo“ bendrovei, Vilniaus krašto lietuvių kultūros, švietimo reikalams. 1923–1928 m. jis buvo renkamas Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto nariu, pirmininku, kartu su Veronika įkūrė Kultūros draugiją, kuriai vadovavo 1929–1934 m. 1928 m. įsteigė, leido ir redagavo žurnalą „Vilniaus šviesa“. Buvo vienas iš Lietuvos ūkio draugijos steigėjų, nenuilstantis 1918–1934 m. Lietuvių mokslo draugijos veikėjas. 1929 m. įsteigė laikraštį „Vilniaus žodis“ ir iki 1931 m. buvo jo faktinis redaktorius. Varšuvoje keturiomis kalbomis leido žurnalą „Natio“ (1927) vienas redaktorių ir bendradarbių. Už lietuvišką veiklą D. Alseika buvo lenkų valdžios persekiojamas, kalinamas, nuolat ujamas.

D. Alseikos interesų ratas buvo platus ir įvairiapusis, todėl šeimos ūkio rūpesčiai sugulė ant Veronikos Alseikienės pečių. Tačiau ši moteris nebuvo linkusi pasiduoti, o ir vaikus norėjo tinkama dvasia auginti ir

Alseikų namuose lankėsi žymūs to laikmečio žmonės

mokyti. Veronika savo prisiminimuose rašė, kad jų vaikai augo demokratiškoje aplinkoje, išsilavinusių ir kultūrinių žmonių apsuptyje.

Lenkų kariuomenei, vadovaujamai Želigovskio, užėmus Vilnių ir dalį Vilnijos krašto, gyvenimas Vilniuje tapo itin sudėtingas. Daugelis aktyvių lietuvių veikėjų, tarp jų ir gydytojų, pasitraukė į Kauną, o kitus lenkų valdžia ištrėmė. Ir Alseikoms buvo siūloma pasitraukti į Kauną, tačiau Danielius, kaip ir Jonas Basanavičius, liko gyventi ir kovoti už Vilniaus lietuvių teises ir lietuvių. Veronika Alseikienė aktyviai dalyvavo labdarinėje veikloje. Ji, kaip Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti komiteto narė, įsipareigojo nemokamai gydyti našlaičius, kurių po karo buvo per 700. Komiteto pastangomis buvo įsteigta per 10 prieglaudų. Dauguma našlaičių sirgo trachoma ir kitomis ligomis.

Darbo buvo nepaprastai daug, susisiekti nebuvo, prieglaudos išmėtytos po visą miestą, tekdavo visur eiti pėsčiomis. Tik Aušros vartų bendrabutyje kartais talkindavo penktos klasės gimnazistė Alė Karužaitė. V. Alseikienės kabinetas būdavo pilnas vaikų, padaryta šimtai operacijų. Ne visi našlaičių namų auklėtiniai galėjo ir gebėjo gerai mokyti. V. Alseikienės iniciatyva buvo įsteigtos amatų mokyklėlės: mergaitėms – siuvimo, audimo, mezgimo, rankų darbų, berniukams – batiuvių, stalių, šaltkalvių. Išmokę amato, jaunuoliai jau galėdavo šiaip taip savarankiškai verstis. Vėliau buvo pradėtos rengti ir jų darbų parodėlės, kas skatino stengtis kuo daugiau padaryti.

Kad ir kaip lenkų valdžios atstovai var-

žė lietuvių visuomeninę veiklą, Vilniuje likę lietuviai sugebėjo ne tik išlaikyti seniau įkurtas draugijas, bet ir kūrė naujas. Kad neuždarytų, keitė jų pavadinimus, bet veiklos nenutrūkė net pačiu sunkiausiu metu. V. Alseikienė dalyvavo švietimo draugijos „Rytas“, „Labdaros“ (buvusi Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti), Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos bei jos pačios iniciatyva įkurtos „Kultūros“ draugijos veikloje. Nors veiklai šiek tiek lėšų gaudavo iš Amerikos lietuvių ar Kauno visuomenės, abu Alseikos dažnai prisidėdavo ir savo lėšomis. Gydė neskindami nei luomo, nei tikybos.

Danielius ir Veronika Alseikos buvo laisvų ir plačių pažiūrų žmonės. Jie gebėjo sutarti su įvairių tautybių, konfesijų ir pažiūrų žmonėmis. Buvo tikri demokratai, lankstūs, tačiau tvirtų įsitikinimų. Niekada nėra pasisakę prieš Dievą, tik nebent prieš jo vietininkus žemėje – kunigus, tarp kurių buvo ir nedorai besielgiančių.

Veronikos ir Danieliaus Alseikų butas Vilniuje tapo lietuvių salele sunkiais lenkų okupacijos metais. Čia prieglobstį rasdavo daugelis atvykusių visuomenės veikėjų iš visos Lietuvos: kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas, Antanas Žmuidzinavičius, broliai Janulaičiai ir daugelis kitų. Vydūnas, su kuriuo Veronika susipažino Berlyne ir vėliau palaikė draugiškus ryšius, skaitė paskaitas, kurios paliko gilų įspūdį Vilniaus lietuviams. „Vydūnas mus sušildė, įkvėpė dvasios stiprybės, suteikė jėgų tolesnei kovai“, – prisiminė V. Alseikienė. (Pabaiga – kitame numeryje)

Lietuvių tremtinių šelpimo komitetas Minske 1915 m. Antroje eilėje iš kairės: trečia – V. Alseikienė, penktas – D. Alseika. Trečioje eilėje iš kairės ketvirtas – A. Krutulys. LLMA, F 459 3 24

Restauruota Josvainių miestelio privilegija

■ Atkelta iš 4 p.

vaško, odos, kartono, marmurinio popieriaus, aukso, žalvario, šilko, taip pat rašalo ir įvairių dažų. Privilegijos medžiagoms identifikuoti buvo taikyti skirtingi instrumentiniai tyrimų metodai: pH matavimai, IR spektroskopinė analizė, SEM-EDX elementinė analizė, optinė mikroskopija ir mikrocheminė kokybinė analizė.

Privilegija restauruota 2019 m. Kruopšti apžiūra, siekiant nustatyti dokumento pažaidas, ir tyrimai nurodė būtiniausias konservavimo ir restauravimo darbus. Panašių LMA VB Rankraščių skyriuje saugomų dokumentų peržiūra palengvino darbų programos sudarymą. Nors eksponuojamame dokumente restauravimo žymės nėra akivaizdžiai pastebimos, vis dėlto privilegijos restauravimas apėmė daug įvairių procesų:

buvo atliktas sausas valymas, pergamento deformacijų tiesinimas (nedrėkinant), įplyšimų tvirtinimas, trūkstančių fragmentų atkūrimas, atskirų dalių jungimas ir paruošimas saugoti.

Tikimės, kad atlikti nuosaikūs, bet būtini konservavimo ir restauravimo procesai pristabdė dokumento senėjimą, taip pat išryškino jo autentiškumą ir grožį. Paroda eksponuojama LMA Vrublevskių bibliotekos fojė iki 2021 m. birželio 30 d. Tai trečioji būsimo Knygos muziejaus eksponatų pristatymo ciklo paroda. Restauravo ir parodą rengė Edita Keršulytė, tyrimus atliko Aušra Čiuladienė. Fotografavo Valentina Marmienė ir Edita Keršulytė. LMA Vrublevskių bibliotekos Komunikacijos skyriaus informacija

PARODOS

Parodoje – gražiausios Lietuvos ir Čekijos knygos

Arminas Šileikis

Kazio Varnelio namuose-muziejuje veikia gražiausių 2020 metų Čekijos ir Lietuvos knygų paroda. Tradicija tapusi Čekijos gražiausių knygų paroda, kuri jau keletą metų būdavo pristatoma tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje, o vėliau – Kazio Varnelio namuose-muziejuje, šiemet duris atvėrė kaip platesnė abiejų šalių – Lietuvos ir Čekijos – knygų meną reprezentuojanti ekspozicija.

Čekijos Respublikoje knygos kūrimas, jos iliustravimas yra labai svarbi nacionalinės kultūros dalis ir turi senas tradicijas. 2002 m. pirmą kartą Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyti Prahos menų akademijos studentų darbai. Akademijos studentai tais metais apėmė ir profesorių Kazį Varnelį (1917–2010) jo namuose Vilniuje. Lietuvą su Čekija sieja ne tik raidyno ypatumai (č, ž, š), suartinantys abiejų šalių tipografinius charakterius, bet ir pirmojo profesionalaus modernėjančios Lietuvos knygrišio Tado Lomsargio (1905–1942) biografija. Prahose studijavo ir šios parodos kuratorė Sigutė Chlebinskaitė, kūrybinės stu-

dijos „Knygų šalis“ sumanytoja ir kultūrinių ryšių su Čekija iniciatorė.

Kasmetinį gražiausių Čekijos knygų konkursą rengia Kultūros ministerija, Čekų literatūros muziejus, Poligrafų ir Bibliofilų sąjungos. Konkurse dalyvauja Čekijos leidėjai, grafinio dizaino ir leidybos mokyklų studentai, grafikos dizaineriai. Knygos, išleistos ir išspausdintos Čekijoje, vertinamos pagal grafinę kokybę, apipavidalinimą, poligrafijos kokybę, įrišimą, iliustracijas, idėjas, originalumą. Praėjusiais metais 55-tą kartą vykusiame konkurse varžėsi net 313 knygų. Konkursas suskirstytas į septynias kategorijas, skelbiamos trys geriausiai įvertintos kiekvienos kategorijos knygos, o laimėjusiai pirmąją vietą skiriama piniginė premija. Apdovanojamas ir jaunasis kūrėjas (iki 30 metų). Parodoje pristatomos gražiausios Čekijos knygos, o konkurso rezultatai paskelbti Jakubo Janso režisuotame vaizdo įrašė (https://www.youtube.com/watch?v=Tapo5-thP_o).

Lietuvoje Kultūros ministerijos rengiamas Knygos meno konkursas vyksta nuo 1996 m. Šiemet leidėjai pateikė 118 knygų. Jas

vertino dvi ekspertų komisijos – ekspertų praktiškų grupė, sudaryta iš Lietuvos grafinio dizaino asociacijos, Lietuvos spaustuvininkų asociacijos ir Lietuvos leidėjų asociacijos deleguotų narių, ir Knygos meno ekspertų komisija, kurios narius deleguoja Vilniaus dailės akademija, Lietuvos dailininkų sąjunga ir Vilniaus knygrišių gildija. Kitus du narius skiria kultūros ministras. Leidiniai, besivaržantys šešiose kategorijose, vertinami pagal leidybinio ir poligrafinio atlikimo, apipavidalinimo kokybę bei knygos meninės visumos kriterijus, skiriant po premiją ir du diplomus. Taip pat teikiama pagrindinė metų premija, Lietuvos dailininkų sąjungos bei Vilniaus

dailės akademijos premijos. Parodoje eksponuojama 21 lietuviška knyga, išleista 2020 m.

Paroda veiks iki liepos 11 d. Ją rengia Lietuvos nacionalinio muziejaus Kazio Varnelio namai-muziejus, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Čekijos Respublikos ambasada Vilniuje ir „Knygų šalis“. *Autorius yra Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistas*

Gražiausios Lietuvos 2020 metų knygų

Gražiausios Čekijos 2020 metų knygų

LMA VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKOJE

Senosios žoliaknygės

Eglė Stasiukaitytė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos fojė veikia nauja mažoji paroda apie senąsias vaistažolių knygas (iš serijos „Bibliopolio žvaigždynas“). Jos centre – rankraštinė, vadinamoji Vilniaus, žoliaknygė – Maskvos kunigaikštystėje rengto Lečebniko pagal Liubeke 1492 m. išspausdintą „Sveikatos sodą“ (sveikatos žinyną, enciklopediją) XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios nuorašas.

Šios knygos skaitytojai galėjo rasti žinių, kaip gydyti kūno skausmus, opas, sulaužytus kaulus, įvairias žaizdas ir pan., sužinoti daug kitų naudingų dalykų, pavyzdžiui, kodėl

žmogus miršta, būna nekenčiamas arba, atvirkščiai, mylimas. Knyga sukurta ne Lietuvoje, bet yra tinkamas rankraštinės mokslinės knygos funkcionalumo spausdintinės knygos epochoje pavyzdys, kai abu rašytinės informacijos sklaidos būdai (rankraštinis ir spausdintinis) glaudžiai susipina. Parodoje taip pat rodomos kitos senosios žoliaknygės su ranka spalvintomis augalų iliustracijomis: XV–XVIII a. herbariumai, *Hortus sanitatis* ir pan.

Herbarium, Hortus sanitatis, Travnik, Zelnik, Lečebnik – tokiais ir panašiais vardais Viduramžiais ir vėliau buvo vadintos žoliaknygės – iliustruoti augalų (ypač vaistažolių) žinynai. Kartais jos tapdavo ištiesomis sveikatos enciklopedijomis. Viena žymiausių – XIV a. vokiečių mokslininko Konrado iš Megenbergo (1309–1374) parengta „Gamtos knyga“ (*Das Buch der Natur*) – pirmoji gamtos istorijos enciklopedija vokiečių kalba su botaninių iliustracijų medžio raižiniais. Tokius sveikatos žinynus imta vadinti „Sveikatos sodais“ (*Hortus sanitatis*). Ypač jie išpopuliarėjo XV a., atsiradus spaudai. Rankraštinių knygų rengėjai, ranka perpiešdami vaistažolių piešinius, kartais netyčia pridarydavo klaidų – vaistažolės buvo nesunku supainioti. Spausdintinės knygos tokios bėdos išvengė, tad jau inkunabulų epochoje

herbariumai ir „Sveikatos sodai“ tapo itin paklausūs. Manoma, kad tokį herbariumą ar vieną iš *Hortus sanitatis* savo bibliotekoje turėjo ir Vilniaus vaivada bei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Albertas Goštautas (apie 1480–1539 m.). Daug vaistažolių knygų buvo išleista Vokietijoje XV a. 9–10 dešimtmečiais. Vaistažolių iliustracijos inkunabuluose davė pradžią moksliniam vaistažolių tyrimui.

Vaistažolių knygos

Kirilica rašyti ar spausdinti herbariumai buvo vadinami lečebnikais, travnikais, zelnikais. Travnikas – tai speciali žoliaknygė

rūšis apie nuodingus augalus. Ir travnikai, ir zelnikai buvo laikomi stebuklinėmis knygomis, nes gydomųjų augalų aprašymai buvo siejami su užkalbėjimais ir raganavimu.

Parodą parengė: dr. Rima Cicėnienė, dr. Alma Braziūnienė ir Kotryna Rekašiūtė.

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės telkimas gerovės valstybei kurti, akademinės ir plačiosios visuomenės sanglaudai stiprinti“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 metams skyrė 6,5 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygtintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Medineckienė, Andrius Pukas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskis, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.